

Lyopvan de. Fridorju Lankajnu -

Ta knjiga mi je sveta.

Le v pokopisni mi jo je bral moj Janez
biskano prebivam danes-sama.

Ohranite jo v spomin Vanj in me
Njegovo poročenko! -

4
Ta sveti Božič 1921.

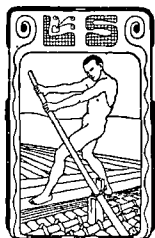
Udana Van

Milena Pokrmannova

IVAN CANKAR

Grešnik Lenart.

Življenjepis otroka.

1921

ZALOŽIL L. SCHWENTNER
V LJUBLJANI.

Vse pravice, zlasti tudi pravica prevajanja, pridržane.

87348

Natisnil Anton Slatnar v Kamniku.

I.

Lenart Negoda se je rodil dné 10. maja 1876. leta v Záplazu pod Gorami. Oče, Lenart Negoda starejši, je bil čevljar in bajtar; materi je bilo Neža ime. Ko sta se poročila, je bilo njemu enoindvajset, nji pa dobrih sedemnajst let. Najmlajši par je bil, kar jih je kdaj videl Záplaz. In tudi najmanjši par; oba sta bila tako drobna in šibka, da so gledali za njima: „V šolo, pa ne pred oltar!“ Na dan poroke je tako strašno lilo, da sta le s težavo bredla do cerkve; stiskala sta se pod en sam dežnik, drug in družica pa sta si bila najela koleselj ter sta čakala v zakristiji. Kaplan, ki je ceremonijo opravil, je gledal jezno; dajal jima je nauke s takim srditim glasom, kakor da bi zmerjal dvoje nemarnih šolarjev, ki sta bila uro zamudila. Osramočeni so bili vsi štirje; in drug, ki je bil razkačen že zaradi premočene obleke, je v zakristiji zaklel naglas: „Kaj hudiča pa si mene klical; kaj ni še drugih ljudi na svetu?“ Napotili so se v krčmo, ali tudi tam se niso razvedrili; družica je tožila, da je hudo prehlajena „zaradi take neumnosti“; mladi ženi je šlo na jok, gledala je strmo

prédse, vina se ni doteknila. Mož je pil, tako da se je opotekal, ko ga je pod pázduho vodila po gostem blatu domov.

Otrok se jima je narodilo dvanajstero. Umirali pa so povrsti; „brez šundra, kakor da bi lučke ugašale,“ so rekli sosedge. Nekoč je Lenarta bajtarja srečal na cesti zdravnik, star, debelušen mož, ki se je rad pogovarjal z ljudmi. Ustavil ga je ter ga vprašal: „No, Lenart, ali je že spet kaj na poti?“ — „Je!“ se je veselo nasmehnil bajtar. Zdravnik se je sklonil k njemu, ki mu je segal komaj do bele brade ter ga je prijazno potrepjal po rami. „Lenart Negoda, ali veste, kako se pravi po naše tisti bolezní, ki vam jemlje otroke tako zgodaj in tako po vrsti?“ — „Kako se ji pravi?“ se je prestrašil bajtar ter se odkril, da bi že naprej izkazal svojo hvaležnost. „Ljubček, lakot se ji pravi, lakot!“ je rekel zdravnik prav tiho ter je šel po svoji poti.

Lenart Negoda starejši je bil podedoval po svojem očetu leseno bajto, ki je črna in plaha visela ob rebri, vsa podobna beraču kraj ceste. Ob durih je bil narisán ogromen škorenj; spodaj je bilo napisano: „Lenart Negoda, izučén čevljarski mojster.“ Za bajto je bil pedenj njive, Lenartova posest. Kraj njive, že visoko nad klancem, je stal oreh; pod njim je bila lesena klop. S te klopi je videl človek po vsej fari in še mnogo dalje, prav do tiste solnčne meglé, za katero prepevajo veselejši kraji.

Tisti dan, ko je govoril z zdravnikom, se je Lenart Negoda vrnil domov, močno pijan vina, žalosti še bolj.

Zalučil je klobuk za peč, sklenil roke na hrbtu ter begal po izbi vzdihovaje in preklinjaje.

„To prokleto življenje! To devetkrat prokleto življenje! Kaj je motilo prasca zavaljenega, da se vstopi prédme in pljune tako besedo? Koliko mi je že dal vbógajme? Čevlje si naroči iz mesta, kajpak!“

Žena je sedela ob oknu in šivala, toliko da se je od strani ozrla nanj; otroci so se stiskali k zidu. Nenadoma je stopil k najstarejšemu, k drobni, sinjeoki Francki ter jo trdo zgrabil za rameni.

„Za kakšno boleznijo, praviš, da sta umrla Jožek in Tonček? Vprašam te?“

Francka je zajokala.

„Za lakotjo, Francka, za lakotjo! Zdravnik sam je rekel, ta pač vé! Tudi tebi, Francka, tudi tebi je sojeno; mi vsi bomo pocepali! Mi vsi od lakoti! Ker, Francka, to je bolezen, ki grize počasi, ampak zgrize do kraja. Pripravi se, ubožica! Na večerno molitev ne pozabi nikoli, zakaj Bog edini vé, če boš zjutraj odprla oči. Saj si videla, da je bil Jožek sirotek mrtev v zibki, na licih pa je imel še gorke solze.“

S Francko so zajokali vsi otroci, tenko cvileč, kakor pod bičem.

Žena se je vzdignila počasi, na licih je imela rdeče pege, oči odprte nastežaj, suhe, polne groze. Opirala se je z obema rokama za mizo in se je tresla, da so ji šklepetali zobjé.

„Jezus! Jezus!“ je kriknila zamolklo, udušeno, kakor da bi jo močna pest tiščala za grlo.

Pogledal jo je in v tem pogledu je bila tista čudna, neusmiljena hudobnost, ki se more vzdigniti edinole iz prevelike, zopernaturene bolečine, iz samega obupa.

„Ne pomaga nič! Nihče na svetu nam ne bo pomagal in nihče v nebesih, tudi Jezus ne! Tam v nebesih bi radi angeljev, dajmo jih! Še z veseljem jih dajmo, z zahvalnim očenašem; zakaj če bi iz teh angeljev zrastle živi ljudje, bi bili njih delež oropkani storži in krompirjevi olupki! Jedli bi kruh iz otrobov in prsti, oblačili bi se v bičevje in še pes bi se jim ognil, strahovom temnogledim. O ti proketo življenje!“

Ril si je z rokama po kuštravih laseh in begal po izbi, žena je stala trepetaje kraj mize, otroci so ihteli preplašeni.

To se je vršilo dne desetega maja. Do mraka je rosil topel spomladanski dež, pod noč pa se je zvedrilo. Lenart Negoda je šel ihtěč in tiho preklinjaje skozi temno vežo v klanec ter je sedel pod oreh. Debele kaplje so padale z listja v travo in na klop; ena mu je kanila naravnost na razpaljeno čelo ter je zdrknila mimo oči kakor težka, hladna solza. Gledal je z zastrtim pogledom po dolini; iz prostranega polja je puhtela pomlad, nad njim so tonili beli oblaki v čisto nebesno sinjino. Na fari je zazvonilo angeljsko češčenje, nato so se oglasile daljne pesmi s holmov in gričev. Skril je obraz v dlani in ves upognjeni život mu je sunkoma streslo bolno ihtenje.

„Kaj mora tako biti, o Bog?“

Tiho je legla noč na zemljo; ko je vzdignil glavo, je bila dolina v meglenih sencah, so prve zvezde, še bele in plahe, svetile na nebu. Zdelo se mu je, da še nikoli poprej ni videl te mile, sladke lepote svojega rodnega kraja; in še hujša, bolj skeleča je bila bridkost.

„O Bog, kaj mora tako biti? Ljudjé, ki si jih bil sam ustvaril po svoji podobi, umirajo od lakote v paradizu!“

Takrat je presunil noč in tišino silen krik. Lenart Negoda je prebledel, planil je v vežo, z enim skokom v izbo.

„Nežika! Nežika!“

V izbi je bila tema, da ni razložil nikogar.

„Kjé si, Nežika?“

Tipal je, da bi poiskal užigalice in svečo; roké so se mu tresle tako zelo, da se je mudil in trudil, predno je napravil luč.

Žena je ležala oblečena na pogrjnjeni postelji; strašna bolečina je vila in lomila ves drobní život; strmela je nanj s široko odprtimi, belimi očmi, usta so se ji penila.

Gologlav je tekél čez njive in bližnjice po zdravnika, zgrabil ga je za rokav ter vlekel seboj.

„Kar brž! Kar brž! Kar brž!“ je klical na stopnjicah in na cesti.

„Kaj ste znoreli?“ ga je prijazno vprašal debeli zdravnik.

„Od lakoti! Od lakoti!“ se je smejal in jokal Negoda. „Kaj ne ponore ljudje tudi od lakoti?“

„Tudi!“ je mirno odgovoril zdravnik ter je hitel z njim.

Predno sta prišla, je žena porodila prezgodnjega otroka; tako je bil čudno zanič in maloživ, da vso tisto prvo noč še zacvilil ni.

II.

Rekli so, da ne dočakata jutra ne mati, ne otrok; ali angelj božji je sedel ob vzhodu in dočakala sta oba še marsikatero jutro. Mordá je tako ustanovljeno, da ne sme biti izgubljena nobena kapljica trpljenja, ki jo je mogoče iztisniti iz človeških src, tistih prav drobnih, ki znajo najbolj trpeti.

Oče je ukazal, da bodi otroku ime Lenart. Drugi pa so mu svetovali, da nikar; to da bi bilo kakor predrzno zaupanje v božjo milost. Tudi prvorojencu je bilo Lenart imé, pa je umrl čudne smrti, ko je dopolnil komaj tretje leto; ni prav zakričal, ni prav zajokal, natihem se je cmeril, nazadnjè pa je kar nenadoma ugasnil. „Bog ni maral, da bi bil še en Lenart pri hiši, ti pa se zoperstavljaš in praviš: Zanalašč ga bomo imeli!“ Stari Negoda je rekel, da so take besede praznoverne in še pregrešne povrhu ter razžaljive za velikega svetnika svetega Lenarta. In otrok je bil Lenart. Ko so ga nesli v cerkev, je spal ves čas; tudi se ni vzdramil, ko so mu omočili golo glavo z vodo in ustnice s soljo. Odprl je oči šele v tistem trenutku, ko so ga položili

k materi. Odprl jih je tiho, nastežaj, ne da bi prej zastokal ali zacvilil. Bilo je, kakor da se je odprlo dvoje okenc v nebesa. Mati se je nasmehnila, da se je razlil mehek sijaj po njenih belih licih, trudnih še od bolečin.

„Takih oči nimajo tedenski otroci, tako jasnih!“ se je razveselil Negoda.

„Morda je pa slep, ko tako strmi!“ je rekel sosed, ki je stal pred durmi in gledal.

„Čuk!“ se je razsrdil Negoda. „Pojdi čukat starim babam!“

Kakor da se je bila topla spomladanska luč izlila v bajto, napolnila srca, jih odrešila vseh hudih misli in vseh bridkosti. V resnici se ni bilo prav nič spremenilo, ni bilo vse nič drugače nego prej: mati Skrb je kakor v pravljici sedela za pečjo in predla svojo sivo prejo. Vsi so vedeli, da je v izbi, videli so jo dan in noč, še v sanjah so slišali brnenje kolovrata; ali zmenili se niso več zanjo, ni jim bila več strašna, celo tih smehljaj je bil na njenih brezzobih ustnicah. Ob najhujši uri jim je Bog poslal svojega angelja iz nebes, v plenice povitega, drobnega, nedolžnega, ki je gledal s tako jasnimi in veselimi očmi, kakor da vidi še zmirom samo nebeško glorio.

Kadar se je mati ozrla na druge otroke, je bila njena ljubezen vsa polna bolečine, jo je presunila kakor nož in mnoga solza je kanila v naročje. Lenartu se je smehljala; s tistim mirnim smehljajem, ki je poln vernega zaupanja. Le nekaj jo je časih natihem zbolelo, kakor nerazložna, daljna bojazen: otrok je premalo

jokal, bil je tako maloživ, kakor prvo noč. Nasmehnil se še celó ni, čeprav se smehljajo otroci že koj drugi teden, kadar ugledajo mater in jo spoznajo. Daleč so šle njene misli, presladke, prevelike, da bi si jih mogla razložiti, da bi vprašala, odkod so vzrasle tako lepe in če bodo zares kdaj vtelešene in blagoslovljene. Podobe nezaslišano sijajne so vstajale iz njene ljubezni in njenega upanja. Držala ga je v naročju, nebogljenega, tako šibkega, da bi ga lahko na svoji drobni dlani zibala. Ali videla ga je visokega; stal je tam nekjé, v daljni solnčni luči, da je bila sama uboga in majhna pred njim.

Stari Negoda ga je ogledaval z resnimi očmi. Njegove misli so šle še dalje, so bile vse bolj razločne in tudi bolj verne.

„Zdravnik je norec, saj nikoli trezen ni!“ je rekel. „Za lakotjo! Kar tako ne umirajo ljudje za lakotjo; saj so že od trave in od listja živeli, pa jih ni bilo konec!“

Vzdignil je Lenarta v naročje, narahlo in varno, da bi ga ne zvrnil. Otrok je strmel nanj z velikimi očmi, kakor da bi vse razumel in občutil.

„Še boš jedel štruklje in kolače, Lenarček, Nartek, samo da zobke dobiš! Ne bo ti treba glodati storžev, ne muliti orehovega listja! Vse drugačen bo delež tvoj! Kar je na svetu lepega in dobrega, kar je po mestih in gradovih, bo tvoje. Ni ga bogastva človeškega, da bi tebi ne bilo naklonjeno. Belo hišo boš imel, ne take črne bajte, kjer ti zdaj zibka stoji. Pogrnjeno mizo boš imel, vsaki dan po trikrat, s samimi dišečimi rečmi in z vinom v tenkih steklenicah; in še prijatelje in godce

boš gostil in tudi mene, če mi Bog dá doživeti. Konje boš imel in kočijo in kočijaža; vozil se boš po tem lepem božjem svetu, kod in kamor se ti bo zahotelo; in ljudje se ti bodo odkrivali. Počakaj, le potrpi malo, Nartek ti! S težavo pojde od začetka! S težavo pojde; ali če je tá tvoj žlahtni delež sto klafter globoko pod zemljo, ga izkopljem s svojimi rokami, ga izkopljem izpod snega in zmrzle prsti!“

Takrat so malemu Lenartu narahlo vztrepetale odprte ustnice; nasmehnil se je prvokrat, ali ta smehljaj je bil tako čuden, nekakšno bolesten in porogljiv.

Mati se je prestrašila in je hitro vzela otroka.

„Bog se usmili, kaj pripoveduješ! Saj posluša in vse razume!“

Zvečer, ko so otroci spali, si je Negota prižgal pipo, sunil je dim proti stropu ter je rekel:

„Saj ni treba v Ameriko za srečo! Sreča je povsod, le v Záplazu je ni!“

Žena ga je pogledala vsa plaha; slišala je njegove modre besede, občutila pa je tiho misel, ki je bila v njih in ki se je skrivala, ker ni bila blaga.

On je videl njen pogled in sram ga je bilo; ker ga je bilo sram, se je razsrdil.

„Kakor misliš! Jaz sem prevdaril tako, da bi šel pogledat, če so morda kje drugod ljudje, ne pa klade in snopi. Ne bi šel záse; kaj bi záse, ko mi je sojeno, kakor je? Za tega bi šel!“

Z očmi je pokazal na Lenarta, ki je v zibki spal.
„Kam?“ je vprašala žena.

Pljunil je na tla in je bil v zadregi.

„Kamor je! Vzel bi tistih par goldinarjev, ki so tam v škatlji . . .“

„Tisti so Lenartovi! Tistih ne!“ se je zgrozila.

„Saj zato, ker so njegovi! Deset jih je, bo jih sto in več, vse bo zanj! Od lubja in slame te bajte se ne dá živeti, od blata in peska tudi ne. Kaj res ni več belega kruha nikjer na svetu? Še ga je v izobilici; in ker ga je še, pojdem ponj!“

Leglo ji je na srce kakor težka noč. Zato ker je gledala globoko s svojimi očmi, izkušenimi v ljubezni in trpljenju. V njenem srcu, na dnu pod nočjó, je bilo tako razločno napisano, kakor da bi brala v mašni knjigi.

„Hudo mu je, miru nima več, ne vé več kam. Zaupanje mu je tako nanagloma ušlo iz pesti, kakor mlad ščinkovec; zdaj gleda in bi rad za njim. Pač bo hodil tod, hodil ondod, da bodo noge vse razbolele, da bo srce vse potrto; ne bo ga več našel, ranjen se povrne umrét. Pa vendar véruje, da je ščinkovec na veji tam in da čaka nanj. Ti Bog usmiljeni mu bodi milosten, vsaj toliko malo, da mu obvaruješ to vero do konca!“

Od strani je videl zatajene solze v njenih očeh, je videl, da so se ji ustnice krivile in tresle.

„Stori, kakor se ti zdi!“ je rekla.

Tako je bilo v soboto zvečer. V nedeljo se je Negoda poslavljal po dolini, drugo jutro je šel.

III.

Drugo jutro je šel Lenart Negoda za ščinkovcem, za tistim solničnim zaupanjem, ki mu je bilo tako nagloma ušlo iz pestí. Če se je povrnil, kedaj da se je in kakšen, vé sam nebeški Bog. Kdor gre za takim ščinkovcem, se povrne malokdaj; in če se povrne, se skrije v hlev ter obrne glavo k zidu. —

Vse te reči, ki bi drugače ne sodile v življenjepis, je bilo treba vendarle povedati. Ne zato, da bi bile kakšno opravičevanje, kakšno olajševanje za poznejše grehe mladega Lenarta. Temveč edinole zato, ker je potrebno, da človek presodi, iz kakšnih tal da je rastlina vzrasla, pa vseeno, če je žlahtna ali strupena. Kadar dožene pamet, koliko da je rastlini mogla dati in koliko da je zares dala strupa ali žlahtnosti ta prst, ni zaradi té razsodbe žlahtnost nič bolj žlahtna, strup nič manj strupen.

V poznejših letih, v tistih, ki jih ne poznam, je ugledal Lenart časih svojo zgodnjo mladost kakor podobno iz sanj. Ker človek ne živi samo eno, temveč devetkrat devetkratno življenje. Karkoli se je godilo v enem

med prejšnjimi, se nenadoma zablisne v poznejšem kakor živ spomin; ostane. Zgodi se, da človek obstrmi, ko se vzdrami: govoril je z ljudmi, ki jih prej s svojimi telesnimi očmi nikoli ni videl. Pa se vendar ni prav nič čudil, ko se je pomenkoval z njimi o veselih in žalostnih stvareh, ko jim je gledal v lice, jim stiskal roko, se z njimi smejal in jokal. Bili so mu ljubi znanci, zvesti bratje „od one strani“, iz drugega, davnega življenja, v katero se je za trenotek smel vrniti po božji milosti.

Lenart je ugledal svojo zgodnjo mladost v budnih sanjah; ugledal jo je v samotni izbi, ko je ob svetilki truden slonel nad knjigami; prišla mu je naproti na izprehodu ter mu ustavila korak; celó v glasni družbi je obnemel, strmel v lice, ki se je belo in tiho prikazalo iz vinskega vzduha in tobakovega dima. Podoba je bila nerazločna, nemirna; tako žene spomladanski veter bežne meglé preko pokrajine, ki jo odgrinjajo žarkosolnčno, jo zagrinjajo v belo noč, jo hkrati kažejo in skrivajo, da pogled ne objame, ne verjame, kar vidi. Edino, kar je vselej natanko razložil, je bil materin obraz; kakor so tiste stare podobe, na katerih se prečudežno sveti obraz Matere božje, vse drugo pa je daleč zadaj v pustem mraku; umetnik, ki je podobo slikal, ni pokazal, ne povedal, odkod prečudežna luč; zakaj rodila se ni iz solnca, ne iz lune, temveč iz ljubezni, ki je v srcu.

Najbolj razločno je videl svojo mladost ob veliki in strašni uri, ki je tudi ni več v tem življenjepisu, ki pa jo je v temni bridkosti slutil že poprej in ki je nazadnje s svojimi grozotami odkrila in razložila vse, kakor je bilo.

Prišel je iz mesta zlovoljen, truden, zaprašen do grla. Takrat je bil po letih mlad, v lica že star, v srcu hudo bolan. Iz toplega jesenskega večera je stopil v mračno vežo, nizko in zakajeno. Pomel si je luč in prah iz oči, da bi izpregledal. Mati je sedela na pragu pred durmi; globoko sključena je bila, roke so se oklepale kolen, glava je bila doli v čelo in preko ramen zavita v rjavo pleteno ruto, ki je bila križem prevezana čez prsi in krog pasu; tako je bila podobna majhnemu svežnju cunj, pozabljenemu na pragu.

Zbolelo ga je, kakor da bi mu potegnili jermen skozi dušo.

„Kaj delate, mati?“ je vprašal.

Razklenila je roke, vzdignila glavo; oči so se mu bile toliko privadile mraku, da je razložil njen otroški smehljaj, ki je prosil za odpuščanje.

„Lena sem!“ je rekla.

Vstala je počasi; delavec, ki je počival na kamnu kraj ceste, s težkim tovorom na plečih. Ko je stala pred njim, mu je segla komaj do ramen, kakor sam ni bil velik.

„Saj niste leni, mati, hudo bolni ste!“ se je zgrozil. „Čemu sedite na pragu, v temi in čisto sami, kakor . . .“

„Kakor grešnica!“ se je tiho zasmejala. „Noč bo kmalu; skuham ti kave, ko si prišel s take poti.“

Šla je v kuhinjo, on je stopil v izbo. Zapuščena je bila izba, samotna in žalostna, kakor pogorišče. Kar je bilo napisanih spominov na očrnelih stenah, so gledali nanj kakor bolni bratje, nemo, s trudnimi očmi, otopelimi od trpljenja.

Mati je prinesla kavo, eno samo skodelico.

„Pa vi?“ je vprašal.

„Sem že večerjala!“

Prižgala je svetilko in je sedla za mizo, njemu nasproti.

Videl jo je v luči pred seboj in srce se mu je stisnilo, vzdignilo se vroče proti grlu. Njeno čelo je bilo vsekriž kakor z nohtom narezano; lica so bila splahnela, z rumenimi pegami preprežena; ustnice, nekoč tako mile in lepe, so bile tenke, suhe, brez krvi, kakor zgrizene; oči so gledale mirno, od nekod iz daljave, trepalnice so bile zakrvavele in gole, najbrž izprane od solz. Ali najbolj so se mu smilile roke, te drobne, uboge, ki so toliko dale, nikoli ničesar prejele; trudne so bile sklenjene na mizi, kakor za večerno molitev; nagubane čene so bile, do kraja izdelane, že čisto brez moči; kmalu pač pride ura, ko bodo omagale, spustile na tla pretežko breme ter ga ne vzdignile nikoli več.

„Zakaj me tako gledaš?“

V njenih očeh, na njenih ustnicah se je zgenilo kakor plahost in sram.

„Mati, boljše bi bilo, da bi legli v posteljo!“

„Kaj bi v postelji? Le tako čudno mi je časih, kakor da bi kosti ne imela več; in slabo že vidim, oči so mi odpovedale. To je starost!“

Kri mu je pognalo v lica, vzravvalo mu je život; ljubezen in žalost in srd in upor.

„Ni starost, mati! Utrujenost je, nečloveška, zoper-naturalna! V takih letih so druge ženske mlade, videl sem

jih polno; imajo vesele oči, rdeče ustnice, gladke roke. Vozijo se v gosposkih kočijah, to gosposko kočijo pa vleče par lepih, močnih konj. Vi ste vlekli sami svoj voz, po blatu in čez klance; in koliko nas je sedelo na lojtrnicah, da smo vas gonili brez nehanja in brez usmiljenja! Vse dokler niste obležali na cesti, ubogi, brez telesa in krvi, kakor sveženj cunj, ki jih je popotnik vrgel v prah. To je vaša bolezen, je vaša starost, mati!“

Skril je obraz v dlani.

„O Bog, kaj mora tako biti?“

Obstrmela je, boleost ji je segla v srce in sladkost obenem; kajti videla je svojega moža, ljubega, in slišala njegov glas.

Tisti večer je legla, je ležala štirinajst dni in ni vstala več.

Lenart je bdel ob njenem vzglavju, ko je bila mrzla in tiha, vsa bela. Tako mrzlo in tiho je bilo v njegovem srcu, tako prazno belo, kakor samotna zimska pokrajina. Ali hkrati je bilo vse tako razločno in jasno v njegovih mislih, da je videl brez težave in do praška natanko v daljave in globočine, kamor prej nikoli ni segel njegov pogled. Ker tako je, da najhujša bolečina podeli duši mir, jo napravi močno, blago in vsegavedno.

Mnogo je do tiste ure Lenart trpel. Zdaj pa so se vsi divji, peneči se potoki bridkosti in trpljenja strnili v neizmerno, pokojno morje, ki se je razpenjalo tiho in jasno pod tihim in jasnim nebom. Položil je lice na materino vzglavje in je zatisnil oči.

IV.

Ko je Lenart na hladnem materinem vzglavju zatisnil oči, je šla njegova duša na dolgo romarsko pot. Šla je v globočine, kamor stopi samo ona, ki je od vekomaj.

Videl je vse od začetka, tako bistro, kakor da so bile njegove oči izpregledale že v materinem telesu. Videl je strahoto tistega večera, slišal je glas preklan in hripav: „Od lakoti! Od lakoti! Vsi bomo pocepali od lakoti!“ Čisto natanko je videl mater; drobna je bila kakor otrok, mlada je bila in lepa; njena lica so bila gladka in bela, njene ustnice so bile polne, rahel zadnji dih pomladi in sreče je še tiho, pritajeno trepetal na njih; ali v njenih očeh, velikih, rjavih, nastožaj odprtih, je bila silna groza, nemo strmeča v smrt: „Jezus! Jezus!“ Tudi njen glas je razločno slišal in ga je spoznal. Vse drugo je bilo v mraku, mnogo dalje; očrnela, temotna izba, mrki obraz očetov, prestrašene, solzne oči bratov in sester. In pod vsem in nad vsem je bil težki vzduh žalosti, je bilo trpljenje brez upanja, molitev brez vere.

Časih so misli najjasnejše tik pred dremavico, koj na pragu sanj. Brez strahu in brez obotavljanja gredo,

kamor jih ponevedoma žene srce. Ne ustavijo se nikjer, tudi ne kraj brezdna, kjer bi se trepetaje ustavila budna pamet. Mahoma ustvarijo podobe, ki bi se dnevnim očem zdele neverjetne, spačene, iz bujnih pravljič vzrastle, pa so vendarle v svoji megleni bežnosti bolj resnične od kamenite resnice same. Predrzne so misli na pragu sanj, predrzne kakor na pragu smrti. Sunkoma odgrnejo težki zastor, ki skriva strahote zdavnaj preteklih dni, v katerih telo ni živelo, še ne trpelo; s prižgano svetilko stopajo v pozabljene hodnike in predore, kamor bi si podnevi še slutnja ne upala; ulomijo brez težave zapečateni in zapahnjena vrata v prihodnje bolesti, neizrekljive, da bi človeku zastala kri, če bi jih ugledal na svetli cesti; ali bojazni ne pozna, kadar je z njim tolažnica in zmagovalka, smrt.

V zibki je ležal otrok; v črni izbi med strahovi čisto sam. Vedel je pač, da je zunaj solnce, da so glasovi, da je smeh; ali to je bilo silno daleč. Tako daleč, kakor da ni in da šele bo. Izba je bila popolnoma ločena od tega solnčnega sveta, bila je nad njim, ali pod njim, izven njega je bila. Zunaj je šlo življenje svojo pot z lahkotnim, gosposkim korakom, v pisani luči, kakor gredo dekleta k maši. V izbi je življenje ležalo na gnili postelji, bolno, vzdihujoče in lačno. Lačno in žejno; in nikogar ni bilo, da bi stopil gorak in dobroten v ta mraz.

Odrpala so se vrata nastežaj in v izbi je bila mahoma sama luč. Prišel je sveti Miklavž. Zlato mašno oblačilo je imel in dolgo belo brado in gledal je veselo.

„Ná!“ je rekel in mu je dal kos pogače in pomaranč in fig. Tako se je blizu nagnil k njemu, da se je mehka brada doteknila zardelih lic.

„Sveti Miklavž, ali si pogledal spotoma, kje sta mati in Francka?“

„Pogledal sem!“

„Če prideš mimo, jima še reci, da naj koj prideta, zato da bomo skupaj jedli!“

Sveti Miklavž je šel, izba je bila črna in tiha, nobene pomaranče ni bilo več na odeji. Otrok je zajokal, zakaj strahovi so mahoma zagrnili vsa okna, da je bila strašna noč. Pod mizo je zaropotalo, vzdignilo se je veliko in sivo iz tal.

„To je pač Torklja!“ je rekel otrok in je trepetal. Torklja je šla k njemu ob palici in sveče je imela v očeh, levico pa je skrivala za hrbtom.

„Nikar!“ je prosil otrok. Nič se ni usmilila, nagnila se je k njemu, da ga je vsega spreletel mraz ter mu je zvrnila na trebuh velik kamen. Zibka se je zamajala, topila se je globoko in zmirom globlje v brezdna in mrakove.

„Prizanesi vsaj materi in Francki!“ je zaklical otrok v tej grozi.

Od nekod iz globočin se je vzdignil obraz, tako ubog, tako ves razdejan od nezaslišanega trpljenja, da je otroka spreletelo kakor sama smrt. Iztegnil je roke, sklonil se je iz zibke, da bi ga ustavil, ga rešil. In kriknil je besedo, ki je nikoli ni slišal.

„Oče!“

Obraz je utonil v brezдно.

Takrat je otrok sklenil roke in je molil svojo molitev, kakor je sama segla iz duše.

„O Bog, ki si v nebesih, daj da bo vse res! Če si pričal, da pride kralj Matjaž, ki bo odrešil nas in mene, daj da pride! Naj pride v zlatu in veselju, da ne bo več teh črnih strahov, da se bo smejala mati, ki se nikoli ni! Daj, o Bog!“

Nastežaj so se odprla vrata in prišel je kralj Matjaž. Prišel je s svojimi junaki, mogočen in sijajen pred vsemi. Na glavi je imel železno krono, v roki železen meč, njegov obraz pa je bil usmiljen kakor nedeljsko solnce.

Brez strahu, z verno spoštljivostjo ga je ogovoril otrok.

„O kralj Matjaž, ti obljubljeni, željno pričakovani, stôri tako in vse, kakor nam priča povest! Težko nam je na svetu, lačni smo in žejni in strahov se bojimo; sami smo, nikogar ni od nikoder, da bi se nas usmilil; daj nam kruha, daj nam veselja, da nas ne bo strah!“

„Ná kruha in veselja!“ je rekel kralj Matjaž in je položil preko zibke svoj dolgi železni meč.

Podgane so škrtale po trhlem podu, po razritih kotih, begale so lačne krog zibke, zaganjale se vanjo. Otroku se je zdelo, da sliši prav razločno, kako se pogovarjajo med seboj; njih besede so bile kakor grde kletve, sikajoče izza ostrih zob.

„Ti devetkrat prokleta življenje!“

„Pa si ga spremeni, duša, sama prokleta na vekomaj!“

„Kaj nikoli ne bo konca?“

„Nikoli!“

„Vsaj skorjo kruha, vsaj skorjo kruha!“

„Išči, zarij se v goli pod!“

Ena se je zagnala, skočila je v zibko, na odejo; vzpela se je, gnusna in naga, na zadnje noge, buljila je nanj z bodečimi očmi, blatni smrček se ji je tresel v hudobnem smehu.

„Ali me še poznaš?“ je vprašala.

„Kajpak da te poznam!“ je rekel otrok. „Zakleta duša si, Bog se te usmili, te odreši!“

„Čemu gledaš name kakor svetnik na izkušnjavca? Tudi ti si zakleta duša, devetkrat uboga! Drugačne kraje sva videla, lepše, tam na oni strani; jedla sva rumeno pogačo in sladko mleko sva pila, zdaj glojeva les in pijevo lužo. In Bog se ne bo usmilil, Bog spi!“

„Nikar!“ je vzkriknil otrok in je zajokal od žalosti. „O Jezus, saj so rekli, da si pretil za nas na križu svojo žlahtno kri! O Jezus, povej, da tudi name nisi pozabil!“

Tedaj se je nagnil k njemu obraz, tako čudežno lep in blag, da ga je vsega prešinila žarka toplota. Pod levim očesom se je svetila na belem licu kaplja rdeče krvi. Otrok je koj spoznal ta obraz, videl ga je že zdavnaj.

„Tudi nate ne! Tudi ti se povrneš k meni, ovenčan z glorio!“

„Koliko časa še?“ je vprašal in prosil otrok. „Koliko časa je še potreba, da ostanem med temi strahovi? Bojim se jih, sam sem med njimi!“

„Kako si malodušen, kako slab! Šaj je minil šele trenotek, saj je šele jutro komaj! Potrpi, da poteče dan, da se nagne večer; takrat pridem!“

Pokrižal ga je po čelu in ustnicah in otrok je videl, da je dlan hudo ranjena in da se rana še ni zacelila. Bela roka je izgínila kakor ugasne solnčni žarek na steni.

Prav natihoma, prav boječe so se odprle duri. Prišla je mati, prinesla je kruha. Strahoma so iskale njene oči, plah je bil njen korak.

„Kaj ne spiš?“

„Ne spim, mati, nisem spal!“

Vzdignil se je v zibki.

„Ali te je bilo strah samega?“

„Strah me je bilo, mati!“

Pripovedoval je z nerazločnimi besedami, govoril z očmi in srcem, v tistem jeziku, ki ga razumejo matere.

„Kdo vse je bil pri meni, mati! Prišel je sveti Miklavž v zlatem mašnem oblačilu; dal mi je pomaranč. Prišel je kralj Matjaž, krono je imel na glavi; dal mi je svoj dolgi železni meč. Prišel je nazadnje sam Jezus in je rekel, da naj še malo potrpi, ker je šele zjutraj; kadar bo noč, pride póme sam. Na licu mu je ostala še kaplja krvi, pokrižal me je z ranjeno roko, rana pa še zdaj ni zaceljena!“

Vzela ga je v naročje in je čutila, da trepeče; pobožala ga je po licih, ki so bila kakor led. Neznana groza ji je hladno dihnila v dušo. Pogledala je otroku

v široko odprte, resne in čiste oči; te oči so gledale srepro iz takih daljav in globočin, kamor ne seže dan.

„In koliko je bilo še drugih, mati, ki jih poznam! Zavržene duše so bile, ki glojejo les in pijejo lužo, dokler jih Bog ne odreši. Škr . . . škr . . . so delale, slišal sem jih. Ena je skočila k meni na trebuh in me je gledala. Tudi tam izpod mize, iz temč, je prišel strah, velik, stopil je k meni, zvrnil mi je kamen na trebuh. V očeh je imel sveče, iz ust so mu štrleli rumeni zobje. Torklja je bila.“

Nenadoma se ji je zazdel sila težak, da ji je klonil život in so ji omagovale roke. Obšlo jo je kakor strašno razsvetljenje, da je držala v naročju njegovo in svoje trpljenje, kolikor ga je bilo od začetka in kolikor ga je še sojenega. Položila je otroka v zibko ter je šla, da bi prižgala blagoslovljeno svečo.

„Zakaj prižigate svečo, mati?“ se je začudil otrok.
„Ne bom še umrl, saj ni še noč!“

Ko je slišala ta globoki, mirni glas, ko je videla uprte váse te velike, že vsega spoznanja polne oči, jo je presunila tolika žalost, da v srcu ni bilo več prostora za molitev.

„O da bi že bila tista noč!“

Pokleknila je poleg zibke; otrok se je vzdignil na komolcih ter je upihnil svečo.

„Saj je šele jutro, kje je še noč!“ . . .

Lenart se je vzdramil, ugledal je beli obraz kraj sebe in je zaihtel sunkoma, brez solz.

„To je tista noč, je zaželjena odrešenica; kako vam je zdaj?“

Pobožal jo je po čelu, ki je bilo gladko in belo, čisto dekliško; po licih, ki so bila spet mlada in nežna, brez gub in peg. Na enem očesu so bile trepalnice za ozko špranjo odprte in zdelo se mu je, da to oko smehljaje gleda nanj.

„Dobro vam je, mati! O da bi tudi meni že bilo, da bi tudi meni že zasijale zvezde! Ali kje je še moja noč! Sam sem upihnil svečo . . . da bi je ne bil!“

V.

Hudo je otroku in mnogo bridkosti užije, marsikatero solzo potoči, predno spozná, da je človek ter se potuhne váse. Kar mu najbolj hodi na pot, je goreča, neutolažljiva žeja po ljubezni. Kakor da bi hodil po svetu z zlato kangljico v roki, trkal od duri do duri: „Dajte mi vbógajme, vsaj kapljico!“ Ne pomaga dolgo nič, da ga zmerjajo in gonijo, mečejo polena za njim. Tako trdno in stanovitno je zakopala vera svoje korenine v srce, da jih je le s krvavo silo mogoče izruvat.

Otroku se godí, kakor bi se godilo človeku, ki bi ponevedoma treščil v popolnoma drug svet, med bitja, njemu nič podobna. Iz svojega prejšnjega sveta je prinesel seboj svoje srce in svojo dušo, svoje misli in navade. Vesel in brezskrben ponuja spočetka in trosi, kar ima. Kmalu spozna začuden in užaljen, da se ljudje ne trgajo za njegove darove in da imajo svoje kašče skrbljivo zaklenjene. Kdor ni njihove vrste in čudi, je tat. In norec je, zaničevanja in palice vreden, kdor ponuja lačnemu rože. „Bodi naš, ali cepni pred pragom!“

Treba je biti njihov. Popolnoma njihov, z zadnjim koncem zadnje misli. Učenje je sila dolgo in težavno, preizkušnje so mnogoštevilne in zelo stroge. Nekateri so pridni učenci, razgledajo se kmalu z bistrimi očmi, zavedó se okolice, ostržejo s sebe poslednjo skorjo svojega prejšnjega bitja in polagoma jim bledí ter nazadnje čisto ugasne spomin na večnost. Veliko pa jih je tako nesrečnih, da ne morejo pozabiti. Takim pravimo potuhnjenci, nezaupljivo ravnamo z njimi ter se jih ogiblremo. Neprestano so nekam daleč uprte njih široke svetle oči; rade bi še razločile, kar je nekdanj bilo, ali vse je kakor ena sama luč. Spomin pa je v duši neizbrisljiv: nekoč je bilo in še je nekje. Nekje in nekoč je bil paradíž, same svetlobe poln, dobrote in ljubezni. Iščejo ga z blodečim pogledom; srečali bi ga radi ob vsakem koraku, za vsakim oglom; kamorkoli pridejo, povprašujejo po njem. Zmotijo se včasih tako hudo, da ga vidijo, kjer ga nikakor ni. Ob taki zmoti se marsikdaj nemilo spotaknejo, jih doleti marsikak sunek in udarec: „Glej, kod da hodiš in kje da si!“ Ne izučé jih blagi nauki, ne poboljšajo jih trda svarila; kvečjemu da jih napravijo bolj tihe in žalostne. Zakaj njih vera je trdna: bilo je in je še, kjerkoli.

Najhujša njih nesreča je, da stikajo po človeških srcih za ljubeznijo. Podobni so nespametnemu rudarju, ki koplje in koplje, išče v zemlji zlate rude; najprej z veselim upanjem, nato že z dvomom, naposled čisto brez vere, da bi ugledal kdaj le prašek rumenega bogastva. Pa vendar koplje neutrudoma dalje, dasi prav

dobro vé, da ne izkoplje nikoli drugega, nego ilovico in jalovo kamenje. In kadar navsezadnje omahne ter ga potreplje smrt po rami, zavzdihne: „Škoda! Morda je za klaftro globlje vendarle zlata ruda!“

V srcu jim je zapisano, da je vsak človek blag, ker je vsak po božji podobi ustvarjen. Kadar jih ošine hudoben pogled, kadar dobé namesto kruha udarec s pestjó, so najprej osupli, nato pa zavzdihnejo v bolečini: „Morda je za klaftro globlje vendarle zlata ruda!“ Ali zato ni rana nič manj skeleča; in zaceli se vselej samo napol; če je bila majhna, kakor da bi jo z buciko izpraskal, zakrvavi nenadoma čez dolgo let in zaboli močnejše nego je bolela v prvem trenutku. Nabere se jih sčasoma toliko, da je srce ena sama rana; umira in šepeče: „Morda je malo globlje vendarle zlata ruda!“

Skrivajo se, da bi ne videli, ne slišali sveta, ki je trd in glasen pred njimi; če mu ne uidejo, zamižé, se obrnejo k zidu; takrat gredo lahkonožne sanje na svojo veselo pot, gredó v deželo takih bajk, kakor si jih ni izmislil še noben godec. Ljudjé imajo tam prav tiste obraze, kakor v trdem svetu, ali vendar so vse drugačni. Saj ima tudi velika nedelja tako štiriindvajset ur, jutro in poldan in večer, kakor vsak drugi dan, pa vendar je vélika nedelja. Tam se ljudje ne sovražijo med seboj, ne poznajo ne kletev, ne grdih besed, ne gledajo srepo izpod čela, ne pljujejo si pred noge, ne očitajo nikomur, da je rokovnjač in tat. Blagodarni so, že same oči razodevajo dobroto: „Ná, ti, ki si lačen, najej se; če si žejen, napij se!“ Oblečeni so prazniški, smejó se, go-

voré naglas; hiše so pobeljene, ceste gladke in pometene, kakor za rešnjo procesijo. Pred cerkvijo stojé šatori v dolgi vrsti, na mizah so nakopičene sladke in lepe reči, kakor jih oko še nikoli ni videlo v toliki izobilici. Piruhi, pomaranče, fige, rožiči, dateljni, piškoti, bonboni, potice vsake sorte in sam Bog vedi kaj. „Ná, fant, izberi si, jéj?“ Kdo je? Lep obraz se je bil nagnil blizu k popotniku. Kaj bi izbral? „Kar posezi, vse je tvoje, vse je vseh!“ Ozre se naokoli: vsi gledajo nanj, vse oči se mu smehljajo veselo. In prešine ga, da bi pokleknil pred vsakega posebej ter se razjokal od radosti. Ni prišel žejni popotnik zastonj s svojo zlato kanglico; do roba so mu jo napolnili, jo napolnili z gorko ljubeznijo.

Senca se je spustila na to svetlo nedeljo. Iz sence se je prikazalo belo obličje, razorano od bridkosti.

„Ne, ne!“

Popotnik iz onega sveta si zakrije oči z obema rokama ter se obrne k zidu. Naskrivaj, po prstih se vračajo podobe, sežejo v senco toplo in milo, kakor solnce v noč.

Kar pričajo pravljice, je vse res; in res je še veliko več. Bilo je in bo spet; le zdaj, za ta mali hip, je nekoliko zadremalo. Tako zaspi otrok z lepimi igračami v rokah in sanja grde sanje; ko se vzdrami, zagleda igrače, vidi, da je svetel dan ter se zasmee. Junaški vitezi in milooke kraljične, hudobni čarovniki in blodni otroci, zakleti gradovi, strahotni stoglavci zmaji, bele vešče, vrtovi z zlatimi jabolki, hiše iz pogač in kolačev, vse je res. Kako bi res ne bilo, če hodi človek med

njimi vsemi, po teh krajih vseh, hodi tako lahkotno kakor po domači izbi in se nič ne čudi? Še bolj resnično je od domače izbe, zato ker je tam lepše, ker je tam več luči, dobrote in ljubezni. Celo hudobnost čarovnikova je omiljena, je skoraj prijazna, ker sije nanjo majhen žarek tistega solnca, ki obseva junake. Svet je kakor prežet z nebeško svetlobo. In vendar ni trenoten, kakor solnčna rosa, ni porojen iz budnih sanj, da umrje z njimi brez spomina, tudi ni pusta bajka, nalepem izmišljena, da potolaži in uspava cmeravo dete. Dosegljiv ni le tihim željam in gorečim molitvam, temveč zares in nastežaj se bodo nekoč odprla vrata vanj in oči bodo brez strahu pozdravile to blešččečo glorio. Takrat . . .

„Oj takrat vas pokličem vse, ki ste videli, kako sem bil lačen in žalosten in se niste smejali zaradi moje žalosti. Pokličem vas in vam porečem: Glejte, kam sem gledal, kaj sem videl, ko ste izpraševali, kam da strmé v temó te moje neumne oči! Ne bo nas več zeblo, nič več ne bomo lačni, strahov ne bo več. Veselite se z menoj, da se je zgodilo, kakor je Bog obljubil in da je bila naša vera potrjena! — Tako vam porečem: prijeli se bomo za roke in bomo stopili čez prag. Prišli nam bodo naproti angelji božji in spoznali se bomo. Stopili bomo pred samega Jezusa, ki ima na levem licu pod očesom kapljo krvi in hude rane na dlaneh. Takrat bo kri posušena in rane bodo zaceljene. Nagnil se bo dobrotljivo k nam in bo rekel: Pozdravljeni, devetkrat ubogi, zdaj devetkrat bogati, ki ste bili žejni in lačni ljubezni; dajte da vas napojim in nasitim! — In najprej

bo prijel za roke vas, o mati, za te uboge, ljube roke, ki so toliko razdale, nikoli ničesar prejele!“ . . .

Tih glas, ljubezni poln in žalosten, je vztrepetal skozi tišino in sanje.

„Zakaj jokaš, Lenart?“

Ozrl se je plah in tuj, kakor da je bil zviškoma treščil iz nebeškega jutra v brezdanjo noč. Sedel je na peči, spodaj je bila črna izba, mrzla in zapuščena, mati je sedela za mizo, v mraku, njen beli obraz se je svetil.

„O mati, kje je še vse tisto . . . kje je še . . . kje je še!“

Zajokal je naglas.

VI.

Ko je Lenart hodil v šolo in je bil že ministrant, se je z vsem svojim velikim srcem zaljubil v gospoda Julčeta; zakaj Julče je bil gospod.

Učitelj ga je poklical in mu je oznanil:

„Vsaki četrtek in vsako nedeljo pojdi k Julčetu; glej, da se bo učil in da bo napisal naloge! Tudi drugače lahko stopiš tja; ne bo tvoja škoda, če boš pameten!“

Lenart je šel domov in se je tresel od radosti.

„Mati, Julčeta bom učil!“

Mati se mu je nasmehnila in je zardela tudi sama.

„Saj sem vedel! Saj sem vedel!“ je rekel Lenart; in izba ni bila več črna, kar posuta je bila z zlatimi žarki, s cekini.

Julčetovi so imeli visoko belo hišo kraj potoka; za hišo je bil velik vrt; otroci so gledali skozi železno ograjo, skozi gosto živo mejo in niso videli ničesar.

„Na tistem vrtu se bova učila!“ je rekel Lenart.

Julče je bil velik fant, za pol glave večji od Lenarta. Močan je bil, vesel in razposajen, kakor da bi mu iz oči in iz vseh prstov švigale žive iskre. In lep je bil,

da bi se človek zamaknil. Žametna kakor breskev so bila njegova lica, njegove oči so bile svetle in prešerne, zmirom rosne od spomladanskega veselja, njegov smeh je bil zvočen in ubran, kakor potrkavanje zvonov. Kadar se je Lenart ministrant okrenil pred oltarjem, ko je nesel težko mašno knjigo na evangelijsko stran, in je ugledal Julčeta med ljudmi, se mu je zameglilo, ga je zbolelo od sladkosti. In ugledal ga je vselej med stoterimi, tudi če so stali v dveh vrstah pred njim; ugledal bi ga bil skozi debel zid.

Velikokrat je bil potr in užaljen zaradi svoje ljubezni, ali nikoli je ni zatajil, ni pustil, da bi jo zasencilo karkoli. Zavzdihnil je, solze so mu zalile oči, srce pa je v bolečini ostalo gorko in udano. Najhujše ga je presunilo, ko je stopil nekoč pod kozolec blizu hiše in je zagledal tam Julčeta, ki je sedel s tovarišem na senu. Tisti tovariš je bil velik razbojnik, imel je pegast, nesramen obraz in je vedel vse. Tam sta sedela, smejala sta se z grdim smehom, pozdravila sta ga s tako čudno predrznimi očmi, kakor da bi gledala iz blata.

„No, sveti Alojzij, ali te je kaj sram?“ ga je vprašal razbojnik.

„No, učenjak, ali bi bral z nama še kakšno drugo berilo?“ se je zasmel Julče in je gledal naravnost nanj, brez strahu, zakaljeno in neprijazno.

Lenart je zardel, ni zinil besede in je šel stran; srce mu je bilo bolno, kakor da se je bilo nekaj sila nagnusnega zvalilo nanj. Za seboj je slišal smeh, nečist in hripav, kakor da bi se smejali pijanci v krčmi.

Nihče ni bil oskrunjen, še pegasti razbojnik ne. Bridkost je bila v srcu edinole zato, ker je občutilo, da se preлива po svetu črna gnusoba, ki ne prizanese nikomur in bi se ne ustavila niti ne pred samim tabernakljem. Iz ogromnega korita brizga na vse strani; kogar oškropi, se ne umije tako kmalu.

„Le njega ne, da bi vsaj njega ne zadelo!“ je prosil, sam ni vedel kóga in kam, ko je zasopel bežal domov.

„Da bi ne zadelo moje ljubezni!“ je reklo natihoma srce, ki se je bilo komaj umeknilo umazani kaplji.

„Kaj ti je, da težko dihaš in da si tako bled?“ ga je vprašala mati.

„Padel sem!“ je odgovoril ter se obrnil stran.

Na pustno nedeljo popoldne se je napotil k Julčetu. Na pragu se mu je mati zasmejala in je zaklicala za njim:

„Pa le veliko špehovke prinesi!“

„Bom!“

Solnce je bilo toplo, sneg se je tajal, mešal se je na cesti z blatom v rumeno brozgo, ki je segala do gležnjev. Koder je prišel mimo krčme, je slišal smeh in petje in žvenketanje kozarcev. Kogar je srečal, je bil v lica ves kipeč od predpustnega veselja, pomežikaval si je s solncem, hodil poskočno, krožil z rokama, kakor da bi plesal z dekletom.

„Bog vam blagoslovi nedeljo in naj jo meni tudi!“ se je nasmehnil Lenart in je stopil hitro. Luža mu je

glasno cmokala v nizkih materinih čizmih, ki so bili preveliki zanj.

Hiša Julčetovih je bila še belejša, bolj gosposka nego poprej, od solnca kakor oprana. Luč se je upirala v okna, da so se lesketala v čistem zlatu. Gradič, dom veselih in srečnih ljudi, ki se ljubijo med seboj in tro-sijo ljubezen še drugim z dobrotnimi rokami.

Ko je stopil v široko vežo, ga je obšla nenadoma čudna bojazen, da si ni upal dalje. Slišal je glasove iz izbe, spoznal je prav razločno tudi Julčetov glas, ali potrkat se je bal. Veža se mu je zdela sila visoka in prostrana in tako tuja, kakor da je še nikoli ni bil pre-stopil; beli zidovi so gledali nanj mrzlo in ošabno, da je osramočen povetil oči. Vse se je bilo nekam čudežno spremenilo, se za tisoč milj odmeknilo v daljavo.

Iz kuhinje je prišla stara hišna, ki jo je poznal. Dolg bel predpasnik je imela in v laseh belo pentljo. Na velikem pladnju je nesla špehovko, že narezano, s cukrom potreseno. Rumeno zapečena skorja se je ob vsakem lahkotnem koraku narahlo stresla. Tista rumena skorja bi zahrustala med zobmi, nato pa bi se sladko in sočno raztopila na jeziku. Drugače ga je hišna vselej zagledala, čeprav je škilila z enim očesom; ogovorila ga je vselej, celo v kuhinjo ga je časih poklicala; zdaj se ni zmenila zanj, šla je mimo, kakor mimo zida. Šele ko se je vrnila, se je ozrla mimogredé: „Kaj pa ti? Kaj ne vidiš, da kosijo?“ In je šla.

Zazeblo ga je od nog do srca. Takrat mu ni bilo več do špehovke, do tiste rumene skorje, ki se razcedi

na jeziku kakor gorek med. Razmeknili so se debeli zidovi, stal je nag na očitnem kraju in mati je gledala nanj. Kako bi se zagrnil, da bi skrnil pred njo svojo sramoto? Zasmejala se je: „Pa le veliko špehovke prinesi!“ In zdaj sedi ob oknu in se smehlja. Ta smehljalj je nenadoma oledenel, oči so se bele razširile od groze.

Lenart se je okrenil, da bi šel, stal je že na pragu, toda sunkoma se je vrnil, stopil je naravnost proti durim, ponevedoma, kakor v omotici. Prijel je za kljuko, odprl je ter storil v izbo en sam korak. Tam je stal med odprtimi durmi, majhen in droben, starikasto upognjen, v ohlapni, predolgi in preširoki obleki, v velikih čizmih, do gležnjev blatnih, spačen pritlikavec, od nekod s ceste pritepen. Gledal je v to strašno luč, komaj da je kaj videl.

„Kaj pa ti?“

„Čegav pa je ta?“

„Kakšno blato je prinesel!“

„Ali si pot izgrešil v hlev?“

Komaj da je kaj videl, komaj da je kaj slišal; bleščalo se mu je v oči in v pamet. Ali videl je, kako se je bil Julče globoko nagnil izza mize ter se zagledal vanj z radovednim pogledom, prešernim in spolzkim, kakor pod kozolcem. Na tleh pred njegovim stolom je ležal velik pes z rumeno, kodrasto dlako in vse krog psa so bile raztresene debele drobtine špehovke. Julče je zgrabil psa za dlako med ušesi, vzdignil mu je glavo ter pokazal na Lenarta.

„Ks! Ks! Daj!“

Pes je zamolklo zarenčal ter se vzpel počasi na sprednje noge.

Vzdignil se je človek, ogromen in silen do stropa, z enim samim korakom je stopil do duri ter jih zaloputnil s toliko močjó, da se je Lenart opotekel po veži. Pobral je klobuk ter je tekel na cesto, ne da bi se ozrl, ne da bi dihnil sapo iz prsi.

Šel je naravnost in ni prav nič in nikamor mislil, še žalosti nikakšne ni občutil. Le tistega lepega psa je videl in špehovko, ki je bila natresena krog njegovih kosmatih šap. „Kje ga je pač zalotil, tega psa, tako naenkrat?“ Stopal je z urnim korakom po blatu in brozgi, kakor da bi se mu hudo mudilo. Nasproti mu je prišla stara ženska, upognjena in zasopla; v roki je nesla čulo, opirala se je ob dolgo palico.

„Kam pa ti, fant, na to stran?“

Ozrl se je prestrašen; solnca ni bilo več na nebu, hiše so bile daleč, na koncu samotnega polja, s snegom odetega, je široka cesta že tonila v noč.

„Nikamor, mati!“ je rekel.

Pogledala ga je bolj natanko in zelo od blizu, nato je segla v culo ter mu je ponudila rumen bob.

„Ná, ubožec! Pa jokaj si tudi! Kar domov pojdi!“

Prijel se je za lica ter je čutil, da so mokra.

„Bog povrni, mati!“

Napotil se je nazaj proti vasi, noge pa so mu bile sila težke, da jih je komaj vzdigal iz gostega blata, pot je bila strašno dolga, kakor da se umika pred njim.

Huda bridkost je ležala na njegovem srcu, huda in pre-huda, da se mu je trgalo in paralo vse do grla in do oči.

„Mislim, da sem prišel zaradi špehovke! Kaj mi špehovka, Bog jo vsem blagoslovi! Prišel sem, da bi me prijazno pogledal, da bi vstal izza mize, me prijel za roko . . . Ne zaradi špehovke! Saj tudi mati ni mislila na špehovko!“

Srce samo sebi ni moglo in ni hotelo dopovedati, da je bilo lačno ljubezni; te lakoti ga je bilo sram.

Prišel je do prve hiše, ta hiša je bila krčma. Okna so bila močno razsvetljena, otroci so se prerivali na pragu in po veži. Harmonika je godla veselo poskočnico, iz truščca je razločil podrsavanje in udarce nog, zavrnilo je, zasmejalo se, kozarci so zapeli. „Svatba je!“ Lenarta je spreletelo nekaj toplega in prijetnega, stopil je v vežo tudi sam, čisto ponevedoma. Tam je dišalo po vinu, po špehovki, po bobih in mastni pečenki.

Duri so se odprle nastezaj, luč je planila, prikazali so se pari, ki so se vrtili v prahu in svetlobi, za mizami so sedeli svatje, že vsi glasni, rdeči in pijani, na široki polici pod oknom je sedel godec, vlekel harmoniko in počasi, kakor v vinski dremavici, pocincaval z glavo. Velik fant, ves z nageljni ovenčan, se je opotekel na prag; toliko da ni z ogromnimi škornji pohodil Lenarta.

„A, ta je pa Negoda, gosposki Negoda, ki nosi čizme pozimi in poleti! Ali bi rad špehovke, bi rad vina, gosposki Negoda?“

Šapasta roka ga je zgrabila za ramo, ga v kolo-
barju potegnila v izbo.

„Ná, gosposki Negoda, natlači si suknjo, to dolgo
očetovo suknjo! Ná, še v čizme si zatakni, če je po-
treba, v te materine čizme, ki zevajo!“

Fant je pobiral z mize kose špehovke, Lenart je
tlačil v suknjo, svatje se niso zmenili.

„Ná, še vina! Poln kozarec! Do dna! Če ne boš
do dna, te primem za lase!“

Lenart je pil, živ ogenj mu je šel po telesu, mu
je segel v samo dušo. Ko je nagnil glavo vznak, je
napol mižé pogledal fantu v obraz; videl je polna, rdeča
lica, razgreta in puhteča od vina, razposajene, debele
ustnice, svetle oči, v katerih je bila tista vesela dobrota,
ki se smeje naglas, da bi se pred ljudmi zatajila. Izpil
je na dušek; oči so se mu zalile in zameglile, iz lic mu
je udaril plamen.

„Bog povrni . . . za vse!“

Ko se je vrnil na cesto, je bil svet prijazen in lep;
po dolini so se užigale bele in rdeče lučke, migljale so
in odskakovale, igrale so se med seboj, toliko da ni
slišal njih smeha. Na obeh straneh mu je suknja težko
visela ter mu tolkla ob kolena. „Gosposki Negoda, na-
tlači si, nabaši!“ — „Zakaj je pač rekel gosposki Ne-
goda? Zaradi teh čizmov, ki zevajo? Ali zato, ker . . .“
In misel se je ustavila, ni mogla več nikamor. Bilo jo
je sram, da bi rekla: „Zato ker je gosposki ta moj
lačni obraz!“

Ni vedel sam, kako in kedaj da je prišel domov. Ozrl se je zasopel in vroč ter je videl, da stoji sredi izbe. Pozno je že bilo, svetilka je gorela. Pred svetilko je sedela mati in je brala knjigo o trpljenju Jezusovem, ki jo je znala že zdavnaj od začetka do konca. Francka je ležala na blazini pod pečjo; ko je stopil v izbo, je vzdignila glavo in je strmela s svetlimi očmi na njegovo nabasano suknjo.

Mati ga je pogledala natanko in šlo ji je na smeh.

„Kaj si pijan, Lenart?“

„Saj je res, mati, hudo sem pijan!“ se je zasmel naglas.

Ozrla se je na čizme, ki se jih je držalo blato za palec debelo.

„Kakšen pa si? Kod si hodil?“

„Bog vedi, kako sem kolovratil po polju! Glejte, toliko sem prinesel, da sem že komaj nosil!“

Vlekel je iz suknje kos za kosom, sladke špehovke, dišeče in mastne, lepo zapečene, polne rumenih ocvirkov. Nazadnje je položil na mizo še bob, ki je bil ves zmečkan.

„Vse to so mi dali!“

„Blagi ljudje so Julčetovi, čeprav so bogati; ne pozabi nanje zvečer, ko boš molil!“

„Ne bom, mati!“

Mraz ga je stresel od premočenih nog ter mu segel spolzko prav na dno srcá.

VII.

Mnogo prijateljev je imel Lenart, med ljudmi pa nobenega. Ljudje ne marajo tistih široko odprtih oči, ki gledajo predaleč in pregloboko, so zamaknjene v svetla brezdna sanj in slutenj.

Ob četrtek je hodil v gozd po suha drva. Šel je najrajši sam, da se je brez nadležnih prič pogovarjal s svojimi tovariši in prijatelji. Nihče jih ni imel toliko po številu, nihče tako lepih, odkritosrčnih in zvestih. Zanesel se je nanje, zaupal jim je brez dvoma in strahu; in tudi oni so zaupali njemu svoje najtišje skrivnosti, ki jih drugače plaho zaklepajo tujim očem. Komaj je stopil mednje, mu je bil lahek korak, so mu lica zardela, se mu je srce razvedrilo, odprlo se nastežaj svetlobi in ljubezni.

Pot je držala mimo razpale kapelice, nato skozi temno globel, obokano z visokim, košato razraslim leščevjem in zastraženo s temnim robidovjem, ki je iztegalo in križalo svoje tenke, dolge veje od obeh strani. Ob deževnem času je tekel potok po tej globeli ter se pod kapelico porazgubil in potuhnil v jarke in kotline.

Poleti se je udirala noga v izpran, gladek pesek; le v hladnih kotih, kamor ni seglo solnce, so ostale blatne luže. Iz globeli se je vzel kolovoz visoko v klanec, vil se po grapavi, pusti rebri, nazadnje pa se izgubil kakor potok, se razcepil v steze, ki so blodile križem po kamenju in grmičevju, mimo živih mej in podrtih plotov ter potonile po zapuščenih lazih. Nad puščavo so šumeli bukovi gozdi.

Tja se je napotil Lenart. Ob jasnih poletnih dneh je bil omamljen od vročine, ki je puhtela iz razpaljenih tal, od belega, ožganega kamenja. Tako je bilo vse prepojeno s solnčno lučjo, da še svoje sence ni videl. Ljubil pa je tudi to puščavo, ki je težko sopla pod solncem; in ljubil je solnce samo, ki se ni več samotno in tiho vozilo po nebu, temveč se pojoč prelivalo od obzorja do obzorja, oklepalo z vročim objemom ter pilo váse vse, kar je bilo na nebu, v zraku in na zemlji. Tudi on sam, Lenart, je bil prašek v tem vesoljnem, živem solncu, je bil žarek toplote in luči. Kadar je solnce obnemelo ter se ustavilo za oblaki in je strmela zemlja pusta in gola v svoji žalostni samoti, je bilo tudi njegovo srce kakor kamen med kamenjem. Bratstvo je vstalo, še zvestejše v tesnobi in bridkosti.

Ko je stopil v gozd, mu je bilo sladko in mило, kakor da je stopil v toplo izbo svojega pravega doma. Od vseh strani so ga pozdravljale prijazne besede, se mu je smehljalo tisočero ljubeznivih obrazov. Ni bilo treba šele kresne noči, da je razločno govorilo vse, kar je bil Bog z življenjem navdahnil. Vsaka stvar pa je go-

vorila po svoje, s tako modrostjo in izkušnostjo, kakor ji je bila dana, z glasom zvonkim ali zamolklim, prešernim ali umerjenim, z dušo veselo ali potrto, z otroškim smehom ali s prevdarno resnobo starosti. Vse pa je poznal po imenu in licu in ljubil je vse enako; z veselimi se je smejal naglas, z žalostnimi je bil žalosten, z resnimi je modroval.

Slišal je in vedel, kaj je v svojem košatem vrhu pripovedovala izkušena bukev, razložil je pobožno molitev smreke, v nebo zamaknjene. Svojo govorico sta govorili robida in malina, po svoje je šepetala visoka praprot. Poznal jih je, kakor da jih je videl že v zibki, vse velike in male, prav do bilke na jasi, do zvončka v mahu, do mravlje pod štorom. Nad svetlim obronkom kraj gozda so se zibali metulji, bili so kakor kaplje božjega solnca, kakor drobne pesmi. Veverica se ni plašila, če je stopil na suho dračje; postala je na veji, vzdignila glavo in košati rep, gledala nanj z razposajenimi, črnimi očmi, vabila ga v višave, na veseli ples med vejami. Zajec je hušknil izza grma, postrigel z ušesi, potresel z belim smrčkom ter se napravil skokoma na svojo lačno pot. Gosposko je stopala srna po rebri nizzdol proti studencu v tihi béli; spotoma se je ozrla z velikim, jasno žarečim pogledom naravnost nanj; tako ne gleda človek, ki je oskrunjen, ne zna molče v enem samem trenutku povedati toliko lepega in čistega.

Besede vesele in žalostne, šum svetlih vrhov in šepetanje senc, smeh in jok, žvrgolenje, čivkanje, potrkavanje in tleskanje, vsi glasovi so se družili v eno

samo ubrano pesem, noben glas ni motil, ker noben ni bil človeški. Vendar pa je Lenart razločil tudi glasove, o katerih ni vedel, čegavi da so in od odkod. Tako je razsodil, da z živimi brati in sestrami govoré in prepevajo duše rajnih; posekane smreke in bukve, poteptane bilke, potrgani cvetovi. Mednje je bil prišel človek in z njimi je prišla smrt, kakor hodi z njim po vseh cestah in potih. Zakrvavela je smreka, zajokala, padla; ubogo truplo so zgrabili, ga vlekli rabeljni Bog vedi kam; duše niso ranili, čista blodi med brati in sestrami, pogovarja se z njimi v vetru, sanja lepe vroče sanje pod poletnim solncem. Nekoč je prišel Lenart predaleč in je ugledal prostrano, strašno jaso. Tam je bil prej gaj visokih, slokih smrek; zdaj ni bilo tega gaja več nikjer, ni bilo smreke nobene več. Stali so tam štori drug ob drugem, čisto mirni, tihi, slovesni, spomeniki ob gomilah. „Kje ste, kam so vas obsodili?“ se je zgrozil do dna. Ni jih bila obsodila na prezgodnjo smrt pravična božja sodba, temveč sodba človeška, ki je krivična vselej in zmirom. Tako je razvidel in občutil Lenart, ko je stal žalosten na pokopališču. Zazeblo ga je grdo in zoperno po vsem životu, čeprav je bilo na nebu vroče solnce. V mislih je gledal razbojnike, napol pijane, glasne in preklinjajoče; pesem brušenih sekir se je razlegalo daleč po gozdovih, da so vile bukve v grozi svoje plahe veje in so trepetali silni bori. Kadar se je vzdignila sekira, je kanila od jekla kaplja krvi v zeleni mah. In to strahoto je gledal Bog. Dopustil jo je pač zato, ker je potreba, da Kajn do kraja dopolni svoj greh.

Ko je Lenart povezal in naložil butaro ter se poslovil od bratov in sester, je varno zaklenil svoje srce, da bi nečista roka ne segla vanj. Iz njegovih oči pa so gledale sanje tako jasno in naravnost, da jih ni mogel zatajiti. Kdorkoli mu je prišel naproti, jih je videl koj, stresel je z glavo ter strnil obrvi. „Nič pravega ne bo iz tega fanta, zakrknjen je váse!“ Lenart je občutil to neprijaznost, kakor da jo je slišal. In zbolelo ga je: „Nekaj je pač na meni, gnusen madež je, ki se ne da izbrisati in ki ga vsakdo vidi!“

Z vsakim dihom svoje mladosti se je odmaknil dalje od človeka, je stopil globlje v deveto deželo samote in sanj. Sedel je v čolnu, strmel v nebo, valovi so ga tiho in rahlo zibali od brega. Ni se pritaknil vesla in tudi bi nič ne bilo zaleglo; veslati ni znal.

Ko je odložil butaro v veži, je odložil obenem tudi svoje sanje, svojo nedolžnost in svojo mladost. Lica so mu splahnela, oči so strmele topo in brez duše. Kar je bilo živega v njem, se je skrilo za železna vrata, je gledalo nezaupljivo skozi ključavnico. Kar je najprej ugledal in zmirom videl, je bil materin strah; še na rokah se ji je poznal, najbolj pa v strašnem molku, v daljno žalost zamaknjenem. Lenart je razumel, kar je videl: „Tudi ti, mati, si iz tistih krajev!“ In zaradi tega spoznanja jo je ljubil še vse topleje. Zdelo se mu je, da je velik in močan, da je ona majhna in plaha; da je v njenem srcu huda bridkost, ki bi se rada razodela, pa si ne upa zaradi sramú. Bila je med smrekami, ki so padle pod neusmiljeno sekiro človeka.

Lenart je vedel, odkod da je prišel in kam da gre. Nezaslišana je bila modrost, ki se je rodila iz sanj. Vedel je, da je treba le še malo korakov do zadnjega roba; šel je in se nič ni obotavljal. Še smehljal se je: „Brati in sestre, kmalu bomo v paradižu!“

Tako je zaspal vsak večer z vročim licem in vročim srcem.

VIII.

V krčmi je sedela spodobna družba. Luč je gorela tako čudno, da je spremenila vse obraze, postavila jih na steno druge, nego so bili. Čela, ponavadi tako ozka in nizka, so vzrasla ogromno, so bila posebno tik ob stropu že podobna kmetiškim pečém; nosovi so se rahljali, so plahneli in upadali; oči ni bilo. Vse kretnje so bile pretirane in spačene, prsti so bili dalji od samih rok.

Te sence so živele, so govorile naglas, dajale si blagozvočna in spoštljiva imena. Tisti med njimi, ki je imela najbolj ogromno čelo in troje visečih podbradkov, so rekli gospod župan. Tisto suho, ki se ji je zibal na temenu silen čop, petelinjemu repu podoben, so klicali za gospoda nadučitelja. Bilo pa je še mnogo in premnogo drugih imen, moških in ženskih, vsa zelo dostojna, skrbljivo iz pratike izbrana. Ker najprej je bila pratika, nato senca, nazadnje šele človek.

Krčmarjev zid, s sencami ozaljšan, se je pogovarjal o vzgoji ter njenih zmotah. Gospod župan je burno stresel svojih troje podbradkov, preko stene je kakor črna muha švignil pljunek.

„Kočljivo je, da bajtarji gradé gradove. Hudo je, da mežnarji mašujejo. Grad bi podrl s témle prstom —“
Ogromen prst je planil preko stene.

„— za mežnarjevo mašo se Bog ne zmeni. Največje pohujšanje pa je na svetu, če sili otrok iz kambrikovih plenic naravnost v žido. Narobe je; in če se reči ne zravnaajo, nastopi strašna vojska.“

Za hip se je izba omračila; kajti nadučiteljeva senca je zavihtela robec ter se useknila.

„Kakor da bi duše zgrešile vrata! Na vsaki zibki bi moralo biti z razločnimi črkami napisano, če je napravljena za hlapca, ali za gospoda. Tako pride iz nebes gosposka duša, za žido in žamet namenjena, ne ogleda se prevdarno ter skoči v kambrik. In kamor je skočila, tam ostane. Ker vrata se dadó odpreti samo od zunanje strani.“

Petelinji čop se je naščeperil, stresel, nagnil se do kozarca; in senca je utihnila.

Tedaj je zakolobaril po stropu svitek, potlačen, povaljan in trd, kakor jih nosijo otroci, ki hodijo v gozd po drva; zakolobaril je, povetil se globoko do mize; to je bila senca županje same. Njena usta so govorila tako naglo, da je bila ena beseda za dolgih devet.

„Jaz imam otroka, otroka, otroka, za žido ustvarjenega, pa se je irhasta duša zmotila vanj. Sedem let že imá, pa še ne govori ne in vsako noč je moker, moker, moker. Po mojih mislih je to kazen božja za naše mlade grehe. Vzgojo ima dobro, židane duše vredno; vsako jutro je tepen, časih tudi zvečer, da prej

zaspi. Moje duše nima, le nasek moj ima, ta ljubi nasek; do solz se mi stori, kadar ga useknem. Njegova prava duša je šla drugam, se je zmotila, se izgubila. Jaz pa vem, kje da je. Sanjalo se mi je, da sem govorila z njo tam na cesarski cesti. Sama je bila, sama v dežju; in jokala je bridko, ubožica. Vprašam jo: Kod blodiš, da te kojnič ni k meni? Pa zavzdihne: Kako bi, ko nimam nog?“

Kazalec je raven in dolg in trd, kakor učiteljevo ravnilo, zamahnil je trikrat od stene do stene.

„Te gosposke duše, v irhovino izgubljene, je treba vzgojiti, jim dopovedati blagor in čast irhovine, zato da jo bodo prenašale s hvaležnim in ponižnim srcem. Zgodovina pravi, da se je časih duša celega gosposkega naroda ponevedoma preselila v irhovino in kambrik. Take narode je treba pretepati, da se ne prevzamejo. In zares jih pravično pretepano. Z bičem jih je treba izmodriti, z volovko jim zapisati, kdo da so in odkod. Vcepiti jim je treba spoznanje suženjstva. To cepljenje boli, toda koristno je. Narod, na tak način vzgojen, je zelo poraben za tista mnogotera umazana opravila, ki se gosposkim narodom gabijo. Namenjeno jim je, da prenašajo za druge ponočni lonec. Kadar se temu svojemu poklicu do kraja privadijo, ga ne občutijo več za sramotnega, temveč se kar zaljubijo vanj, ne pomislijo nikoli več, da so bili od začetka za žido ustvarjeni. Ali treba jih je privaditi brez usmiljenja. Kakor je z drobnimi narodi, tako je z drobnimi ljudmi. Kadar se mi nameri, da pogledajo iz irhastega obraza gosposke oči, udarim po teh očeh. In ko udarim, sem dobrotnik.“

Od tal se je privila do stropa tenka senca, prelomila se v kotu, nagnila se na drugo stran ter se prikazala kozjebrađa na rumeni zavesi na oknu. To je bil stari poštar, slaven zaradi svojih čednosti, posebno še zaradi milobe svojega srca.

„In ko si udaril, gospod, si bil dobrotnik! Zakaj poglavitna dolžnost dobrotnikova je strogost, je sveto-pisemska neizprosnost. Zgodovina nas uči, da narodi cvilijo, kadar so tepeni; uči pa nas tudi, da je njih cvilež mil in ponižen kakor zahvalna molitev. In da je zatorej spričevalo, odveza in plačilo tistemu, ki je z bičem ravnal. Kar nas uče velike mašne bukve zgodovine, ne zametajmo v vsakdanjem brevirju! Bodimo blagi; blagost pa je le ena in imé ji je bič. Kadar daš nauk, daj obenem zaušnico; tisti nauk bo dobro spravljen. Kadar daš beraču desetico, pljuni mu na srce; desetica bo cekin. Dobrotljivost se mora verno čuvati, da ne razvadi beračaz ljubeznijo. Kajti ljubezen je za odprta srca najhujši strup. Naredí, da so lačna in žejna; da čutijo solnce, ko solnca ni. Zatorej je važno: daj svojemu bližnjemu vinar, a daj ga na koncu biča!“

Na stropu se je zazibal pšeničen snop; to je bila poštarica.

„Ne gledé na zgodovino in učenost je krščenemu človeku srčna potreba, da se ob vsaki priliki izkaže s svojo strogo milostjo. Najboljša mati je tista, ki grdo gleda. Med vsemi važnimi stvarmi je najbolj važna ta, da otrok nikoli ne pozabi imena, stanú in spola svojih dobrotnikov. Kadar daš vinar, ga ne daš samo na koncu

biča, temveč tudi na verigi. Ta veriga se ne dá ne raztrgati, ne prepiliti. Rožlja brez nehanja: Dal sem ti vinar, daj cekin! Dal sem ti vinar, daj cekin! Otrok daje svoje povračilo; če drugače ne, s krvjó. Ker dobrotljivost zahteva svoje trde obresti, drži natanek termin, se ne meni za prošnje. Sladki in mirni so občutki upnikovi, posebno še zategadelj, ker mu je pripravljeno obilno plačilo v nebesih.“

„V nebesih in na zemlji!“ je odmevalo zamolklo iz mraka. „Kajti slajše je pričakovanje od plačila samega. Močnejše je vino v mislih nego v kozarcu. Dobrotnik nosi glavo pokonci, nosi jo v solncu in pravi: Obsevaj me, saj sem te zaslužil! Kdor sproži dobrotno dlan, jo hkrati široko nastavi; taka je njegova pravica. In še imenitnejša je: za čašo vina korec krvi! Kri je žlahtna pijača, posebno če lije po tenkih mladih žilah. In poceni je: s strogo dobrotljivostjo si jo kupi človek; večno zasluženje mu je navrženo. Kadar pa si je pridobil pravico do korca, si je prilastil že tudi vrhano vedro. Ko izpije to vedro, bi si poželed kadi!“

Debela senca je zacmokala naglas; celó na mrtvi steni je bila nabrekla in zabuhla.

Zares je tedaj po vsej izbi zadišalo sladko po mladi krvi. V težki vinski vzduh se je izlila prešerna slast, ostri védomčevi zobje so zaškrtali od poželjenja. Sence so se zamajale vsekrižem, nizdol in navis; razlegal se je krik strasti, smeh pohote. Vmes pa je zavrisnilo nenadoma tako prečudno in strahotno, kakor da je priletel skozi okno svetel nož. Bil je jok, tenak,

cvileč, milosti proseč, pognan sunkoma iz otroškega grla.

Lenart se je vzdramil na peči, planil trepetajoč, ves objokan; v sanjah je videl hude strahove, ali videl jih je še z bdečimi očmi, nikoli več ni pozabil nanje, spremljali so ga po vseh njegovih potih do konca.

Tako so ljudje poslali Lenarta v šolo.

IX.

Vsak človek doživi uro, ki je trdno središče njegovega življenja. Od te same ure se cepijo žarki v preteklost in prihodnost, njena luč obseva, karkoli je bilo in kar še bo. Od svojega rojstva se je pripravljala nanjo sam in so ga pripravljali drugi. Vsi njegovi koraki so bili namerjeni le k nji edini; ko se je rodil, ga je ona, usodna, prijela za roko in ga ni izpustila več. In kadar se mu nazadnje razodene iz obličja v obličje, takrat je vse dopolnjeno; boljše bi mu bilo, da bi umrl. Ura sodnica je zagospodarila nad njim, nad vsem njegovim nehanjem, nad vsako njegovo mislijo. Seže mu v smeh in seže v jok, v ljubezen in v sovraštvo. Po svoji volji in po svoji pravici mu razsodi in podpiše besedo, brez usmiljenja, brez ugovora. Suje ga v jarke in brezdna, ubraniti se ji ne more; vzdigne ga do nebeškega solnca kakor perče na dlani, za hvaležnost ne vpraša. In kadar pride čas, sedi zvesto ob njegovem vzglavju, pali blagoslovljeno svečo in rožlja s črnim mólkom.

Tista ura ni najsijajnejša sreča, ni najtemnejša žalost. Prav navaden, malenkosten dogodek je, kakor se vrše

vsak hip sredi ceste; časih je celó smešen. Ali človeško srce tehta in meri vsako po svoje. Marsikdo, ki bi se širokega meča ne bal, se zgame pred drobno buciko. Ker gospodar je kri, pamet je le godrnjav hlapec. Ponavadi ne hranijo strupa v črnih vedrih in sodih, temveč v drobnih steklenicah, ki so bele in nedolžne, da se jim brez strahu približa otrok. V doživljaju, ki je navidez neznatnejši od prosenega zrna, se razodene človek, kakor je v svojih globočinah, se ustanovi za vselej njegova usoda. Tako je mnogoterim obžarjeno življenje z milo svetlobo ene same minute, drugim leži na srcu kamen iz luže, nobena misel ne more čista izpod njega.

Človeku je časih hudo pri srcu, da ne vé zakaj; takrat zasluti svojo uro. Narahlo mu potrka na zaklenjena vrata; on spozna njen korak, njen glas; in trepeče od groze. Vé dobro, da bo nekoč lahkotno odklenila vrata, pa če je ključavnica še tako močna, če je zapah še tako težak. Vé tudi, da bi nobena prošnja molitev ne segla do nebes. In vé še nadalje, da ga ne zapustí nikoli več, kadar pride, niti ne v sanjah; in gorjé, niti ne po smrti. Groza največja je, da ne vé, kedaj in kjé ga zaloti strašna sodba. Tako trepeče srce neprestano, tako so oči venomer nastežaj odprte, svetle, nemirne, ker bi rade segle skozi mrakove. In vendar pride ura natanko tedaj, ko je srce najbolj tiho, ko so oči najbolj omamljene od solnca.

Na visoko naloženem vozu, med mnogoštevilnimi culami in cajnami se je peljal Lenart v mesto. Poleg

njega je sedela mati, zaverovana vase in svoj strah, pred seboj je gledal cincajoči, sključeni hrbet voznikov, zadaj so prazniško oblečene ženske opravljale in obrekovale s hreščječimi, jeznimi glasovi, ki niso utegnili poslušati drug drugega. Lenarta je zeblo v hladnem jesenskem jutru. Ključil se je v tri gubé, stiskal se med cule; k materi se ni maral, ker ga je bilo sram. Njegovo srce je bilo prazno kakor poveznjen korec; nobene kaplje ni bilo v njem, ne veselja in ne upanja, pa tudi ne strahu in žalosti. Gledal je, videl nikamor ne. Z vrečo si je ovil nogé; nogé so se ogrele, srce je bilo mrzlo in pusto kakor prej.

Voznik se je zasmeljal, se okrenil, pokazal Lenartu svoj pijani, solznogledi obraz.

„Ti, učenjak, zdaj šele vem, kaj da me peče in bôde v hrbet! Tvoje oči so, učenjak! Obrni se malo v drugo stran! Kadar boš jezični dohtar, joj se pravici pred takimi očmi; hujše so od brušene britve!“

Lenart se je prestrašen vzdramil, mati je bila v srce užaljena.

„Nikoli ne bo jezični dohtar! Duhovnik bo!“

Voznik se je zasmeljal še glasneje ter je veselo udaril po konjih.

„Duhovnik? Bo, če ima tudi vrag svoje mašnike! Čudno, da se žival ne plaši: vso pot se mi zdi, da vozim greh in kazen božjo!“

Oglasila se je ženska zadaj, koščena ženska s koščenim glasom:

„Ta otrok se še nikoli ni smejal! Jaz bi ga tepla, zakaj tak otrok je obseden!“

„Zares je obseden!“ so pokimale ženske povrsti.

Lenart in mati se nista spogledala, pa je obšnila ena misel obá:

„Zakaj ni ljubezni v ljudeh? Zakaj da le enemu med vsemi ne privoščijo niti rosne kaplje, prav tistemu ne, ki je ljubezni najbolj lačen in žejen?“

In koj je srce obeh odgovorilo uporno in trdo:

„Zato je ni, ker jih je Bog v svoji pravični jezi obsodil, da imajo duše temne in za vekomaj zaklenjene! Ob židi in žametu so lačni in žejni!“

Ali gorjé, ob taki misli ni kanila ljubezen v srce; kaplja je bila črna.

Po dolgi vožnji in mnogih postajah se je voz približal mestu. Bilo je pač še dobre pol ure do prvih hiš, ali po mestu je zadišalo. Cesta je bila razvožena in obljudena, krčma se je vrstila za krčmo, že se je zasvetil ženski klobuk, prikazala se je gosposka črna suknja. In vse je bilo neprijazno, glasno in tuje. Še hiše so bile take, da bi človek le strahoma stopil v vežo. Lenartu je bilo tako pri srcu, da bi skočil z voza ter pobegnil v gozd.

Takrat se je primerilo na cesti nekaj tako čudnega, da je ostalo Lenartu za vselej v strašnem spominu. Veliko pozneje je zaslutil, da je bilo znamenje, od usmiljenega Boga mu na pot poslano. Človeške oči pa so tako

ustvarjene, da znamenj ne razločijo prej, nego šele ob tisti uri, ko se v sramoti in žalosti izpolnijo.

Pred krčmo se je gnetla velika gruča ljudi in je zastavila vozu pot. Ljudjé so kričali vsekrižem, prerivali se in suvali; ni se dalo koj razločiti, kaj da jih je bilo silnega spravilo vse v en črn klopčič. Konja sta čakala mirno, okrenila debeli glavi ter strigla z ušesi. Ženske je omamilo, da so pričele še same nastěžaj zijati. Lenart je videl visoko z vozá, kako se je gruča za hip razme-knila. Sredi gruče se je prikazal bos in gologlav človek, ves raztrgan, povaljan in s krvjo oblit. Še od blizu bi se ne bilo moglo dognati, če je bil star ali mlad; ves obraz je bil ena sama blatna in krvava kepa, iz te kepe je široko strmelo dvoje belih oči. V roki je držal nekaj, kar od daleč ni imelo prave podobe; ali je bila cula, ali škorenj, ali hleb črnega kruha. Bosjak se je prikazal in je spet utonil; gruča se je zgrnila, kričala je zmirom hujše, ker so hiteli ljudje od vseh strani, kakor da bi se nabirali iz jarkov kraj ceste.

Le malo besed je razločno udarilo iz trušča in še tiste niso povedale, kaj da se je bilo zgodilo strašnega. Tudi oni, ki so stali prav tik bosjaka, najbrž niso prav vedeli, čemu semenj. In vendar so imeli vsi zalite oči, lica žehteča in zaripljena od srda.

„Stopi doli, voznik, vprašaj!“ so kričale ženske.

Voznik se je okrenil; tudi on je pogledal sovražno, mokri brki so se mu ščetinili.

„Vse kaže, da je kradel! Ko bi ga le dosegel s tem bičem!“

Tisti, ki so stali kraj voza, daleč od bosjaka, so iztegalii vratove, odpirali usta, se prerivali s komolci.

„Kaj pa je ukradel?“

„Pravijo, da par novih škornjev!“

„Ne, kruh je kradel, cel hlebec je pobasal; tišči ga pod pazduho!“

„Polno culo si je bil natlačil; saj jo valja po blatu, je ne izpusti!“

„Kdo pa je?“

„Otrok je!“

„Saj je že siv in sključen!“

Iz gruče se je počasi in trudoma izvila taka prečudna procesija, kakoršne Lenart še nikoli ni videl. Dvoje čokatih, golorokih ljudi, mesarjev pač, je gnalo tatú. Držala sta ga vsaki na svoji strani z močno pestjo za laket, stopala sta umerjeno in trdo, kakor stopa sama temna pravica. Tat je bil med njima zares kakor otrok in starec obenem. Zelo droben je bil, ves sključen in zgrbljen v tilniku, pasu in kolenih; segel jima je z glavo komaj do ramen. Bose noge so se mu nerodno opletale po blatu, obleka je v cunjah visela od njega. Iznad čela, krog nosa in ust mu je curljala kri. Zinil ni nobene besede, buljil je belo prédse, kakor da je ob pamet.

„Pijan je tudi, saj še stopiti ne more prav!“ se je zgrozila ženska.

Pred tatom in njegovima beričema, krog njih in za njimi se je gnetla gosta procesija. Zelo pisana je bila,

brez reda in sramú. Ženske, spodobno oblečene, so se tiščale umazanih moških in so govorile z njimi. Gosposka črna suknja se je drgnila ob zidarski jopič, z apnom oškropljen. Bilo je resnično, kakor da jih družijo vse ena sama pobožnost. Obrazi so si bili čudno podobni, kakor iz enega kamna izklesani; iz trdega kamna, s krvjo oskrunjenega. Pod očmi so bili črno zaliti, usta so jim bila zatekla, napol odprta in so dihala vročo sapo. Vsak hip je kdo planil iz gneče, kdorkoli, zamahnil krepko s pestjo ter udaril; tat se je opotekel, sklonil je glavo, buljil prédse nemo in topo. Tako so se vrstili drug za drugim s palicami, pestmi in nohtovi, kakor na tihem domenjeni; tudi lepa dekleta in nadložne starke. Vmes so molili molitev, kakoršne še niso čula nebesa.

„Ná, prokleti! Ná! Ná! Naj crkne na cesti! Ná, žlevi svojo kri, to smradljivo!“

Biriča sta stopila trdo in modro in se nista zmenila.

Voznik je narahlo pobožal konje, da se je pomikal voz počasi vštric procesije.

„Poženite! Poženite!“ je v svoji grozi jeknil Lenart.

„Ali ti ni všeč?“ se je veselo zasmel voznik. „Še nič plačati ni treba, zastonj ti je komedija in semenj! — Glej, zdaj se je pa zares zvrnil!“

Eden biričev je bil malo popustil, ker si je hotel otrepi potno čelo; takrat je padel tat na kolena in koj nato še na obraz. Birič je spravil rdeči robec, pograbil tatú za lase ter ga vzdignil tako visoko, da je pocincaval v zraku z bosimi nogami. Lenart je zastokal, zatisnil oči ter skrnil obraz pod rokave.

Vriskajoč je krenila procesija na drugo pot; voznik je pognal.

Soseda, ki je sedela tik zadaj, se je sklonila k Lenartovi materi, jo mežikajoč potrkala po rami.

„Ali veš, komu je bil na las podoben ta razbojnik? Možu tvojemu, ki je šel po svetu?“

Mati je globoko nagnila glavo in ni odgovorila besede.

X.

Z bridkostjo in sramom v srcu je nosil Lenart težko butaro svoje nehvaležnosti. Bral je in slišal venomer, da je treba moliti zaradi vsakega koščka kruha, ki ga človek prejme; nadalje, da bo tisti košček kruha povrhu še zapisan v nebeske bukve ter nekoč obilno povrnjen; ter nazadnje, da je treba take ljudi, ki lahko ponudijo košček kruha in so vsled tega že v nebesih zapisani, do konca dni prisrčno ljubiti in spoštovati, jim streči po vseh močeh. Lenart se ni ravnal po teh naukih; ni molil večernega očenaša zaradi koščka kruha, ni ljubil tistih blagih ljudi in tudi ni verjel, da pišejo v nebesih take zahvalne bukve. Dobro je vedel, da se tej nejeveri pravi nehvaležnost in da je nehvaležnost greh; spovedal se je tega greha, njegovo kesanje pa ni hotelo biti ne globoko, ne resnično; besede so bile na ustnicah, srce pa se je upiralo, je ostalo mrzlo in zakrknjeno. Šel je od spovednice potrtno in si ni upal k obhajilu.

Pri tistih tujih ljudeh, kjer je bil, so molili zvečer rožni venec, ob sobotah vse tri dele in povrhu še nekaj

prav čudnih Marijinih molitvic. Klečali so po kotih, vsak pred svojim stolom; svetilka na mizi je bila globoko privita, v izbi je bil zatohel polumrak. Gospodinja je molila počasi, z visokim, zategnjenim glasom, drugi so odgovarjali mrmraje. Polagoma so glasovi tonili v mrak, zamirali v sanje.

Ob taki uri so prihajale v dušo Lenartovo grešne misli, ki bi se ob uri molitve ne smele prikazati nikamor, kaj šele v dušo, ki je bila zgodaj ranjena, ali ne še omadeževana.

Koj prvi večer ga je prešinilo med rožnim vencem, v tistem trenutku, ko je tudi sam ponevedoma šepetal češčenomarijo: „Ali pač sliši Bog tako molitev? Če jo sliši, ne usliši je nikakor! Saj ni pobožna molitev, hudobna kletev je!“

Zares se molitev gospodinje ni glasila kakor češčenje in vzdihovanje, temveč kakor rezko sikanje in bevskanje proti nebu. Čeprav je bil gost polumrak, je Lenart razločil njen obraz, ki je bil glasu podoben; trd in suh je bil, polt voščena, mrzla; drobne oči so gledale srepo, nemirno, kakor da bi iskale greha, našle ga povsod ter ga s samim pogledom brez milosti križale; stisnjene ustnice se niso nikoli nasmehnile.

Strah in gnus je občutil pred njo, posebno pred njenimi rokami, ki so bile čudno dolge, tenke in spolzke; zdelo se mu je, da kaže na dlani nesramen greh, ki mu ni imena. Če je bil še tako lačen, ga je spreletel zopern mraz, kadar je prejel kruh iz teh rok. „Bodi hvaležen,

poljubi roko, ki ti daruje!“ Ne bi je poljubil, če bi ga topli po ustih.

„Kako je pač to,“ je pomislil, „da so vsi dobrotljivi ljudje tako pobožni in da vsi tako hudo gledajo? Kaj jim daje dobrotljivost vso pravico do Boga in do ljudi? Ljudem gospodarijo po svoji volji, pri Bogu so si kar zapisali svoj kot v nebesih. Vsi drugi, ki so lačni in ne morejo biti dobrotljivi, so zavrženi na tem in na onem svetu. Ali je res po zapovedih božjih tako ustanovljeno, ali pa je vse to laž in greh?“

„Kaj cincaš in buljiš, negoda negodna?“ je ustavila gospodinja očenaš; iz kotov so se vzdignile zaspane glave.

Lenart je molil hitro in glasneje, svojih grešnih misli pa ni prepodil, ne zmotil. Niso govorele s čisto različnimi besedami, bile so kakor meglene podobe; ali razumel jih je.

„Kako je to narejeno, da se mi stiskamo k zidu, drugi pa da hodijo pokonci? Ali je bilo to že od rojstva, tako da so bili drugače ustvarjeni in da so imeli drugačno zibko? Da so nam bili že tam namenjeni za dobrotljive in hudobne gospodarje, ki držé v eni roki palico, v drugi kruh? Ali se je vse šele pozneje spremenilo zaradi naših grehov?“

Videl je obraze ljudi, ki so gledali strogo nanj, mu s povzdignjenim prstom ukazovali, da naj jih ljubi zaradi njih gospostva. Ni jih mogel ljubiti; vsi povrsti so se mu zdeli podobni tistemu pijanemu vozniku z naščetinjenimi brki in zalitimi očmi. Le po žganju niso

smrdeli in oblečeni so bili bogato. Imeli so črne suknje, visoke bele ovratnike, pisane telovnike, zlate verižice in zlate prstane. Stanovali so v hišah, lepših in večjih kakor cerkve podružnice, v prostranih izbah, kamor je zmirom sijalo solnce. Človek bi si komaj upal v tako izbo s svojimi težkimi, zakrpanimi škornji, ki smrdé od daleč po cesti in uboštvu, še kadar so osnaženi. Tam so na stenah velike podobe v zlatih okvirjih, tla so pogrjnena s preprogami, da se korak ne sliši, na stolih so židane blazinice, na mizah pisani prti in rože v porcelanastih kelihih. Vse je tiho in slovesno; človeku upade srce, beseda mu zastane; še molil bi, ali spomina božjega ni tam nikjer, niti ne jaslic in razpela v kotu. Kaj da bodo jedli, jih nikoli ni skrb; miza je pogrjnena in obložena, kadar zvoni poldne, in kadar zvoni angeljsko češčenje, je spet pogrjnena; jedil je takih in toliko, da se človeku ne sanja; nasitil bi se, če bi polizal, kar ostane po skledah za pse in svinje. Drugi stoje zunaj, gledajo naskrivaj skozi okna in čakajo na drobtine. Ne bodo jih dobili, zakaj v veži leži pes, sit in zvest, v oči in v zobe natanko podoben onim, ki sedé v izbi za mizo.

„Odkod in od kóga jim je dano toliko sreče in oblasti? Od Boga jim ni bilo dano, ker v katekizmu je zapisano, da je Bog pravičen. Če bi jim Bog bil dal vrhano skledo, bi drugim dal vsaj skodelico!“

Spreletelo ga je mahoma kakor spoznanje in odrešenje:

„Sami so si vzeli!“

Odtod njih napuh, odtod njih črnogledost, odtod njih pobožnost. Okradli so bili druge in okradli Boga, zato sovražijo zemljo in nebesa. Njih dobrotljivost je kakor prošnja, ki vé, da je pregrešna in da nikoli ne more biti poplačana; zato kaže izpod smehljaja svoje brušene zobe. Njih molitev vé, da gre njen dim osramočen in črn k tlom nazaj, vé, da je izgubljena, zato sika strup in sovraštvo še pred oltar. Njih napuh pa je strah in trepet, ki se je bil prevrgel; tako dela tat ošaben obraz, stoji razkoračen, drži glavo pokonci, da bi ga ne spoznali. In vendar ga spoznajo po vseh teh znamenjih, šele prav po njih.

„Lenart, pritepenec, moli naglas! Prosi Bogá, da boš kdaj plačal, kar si dolžan!“

Gospodinja se je razsrdila, ustavila rožni venec sredi žalostnega dela, zarožljala z molkom; kakor s sekuro je bila somračna tišina preklana na dve strani.

Lenart je visoko vzdignil glavo, je molil naglas; pregrešne misli so molile z njim.

„Saj to je! Saj to je! Češčena si, Marija, milosti polna! Drugi so kradli in ropali, so jemali tam, kjer je kaj bilo; mi pobiramo drobtine; še Bog, če nam pes dovoli. Tisti pes, ki leži v veži in ki se mu pravi pravica. Plačaj, kar si dolžan, bodi hvaležen, daj povrhu še svojo srčno ljubezen! Češčena si, Marija!“

Iz take strašne molitve pa so se kar ponevedoma, med potnimi dlanmi in vročimi lici, porodile sladke sanje, tako prečudežne, da je šel Lenart z njimi, kakor da bi jezdil na zlatem konju proti nebu.

„Kjer je nakopičenega toliko bogastva, da so ga lahko jemali brez skrbi, tja pojdem tudi jaz! Tudi jaz si bom s cekini in biseri nabasal svojo culo in nikogar ne bom vprašal, kakor tudi drugi niso vprašali! Tudi jaz bom imel tako hišo, večjo od farne cerkve; imel bom izbo svetlejšo, bolj prijazno bo sijalo solnce vanjo! In psa ne bo ne v izbi, ne v veži! Miza bo pogrnjena; zraven bo sedela mati, bodo sedeli vsi tisti, ki ne ponujajo kruha z umazane dlani, temveč iz čistih oči. In vino bo najzlahtnejše, bo natočeno iz prepolnega srca. Nasitil in napojil jih bom; Bog bo gledal na vse, pogledal bo tudi name!“

Še višje so šle njegove misli, samovoljno so se vzdignile v razpeto mavrico.

„Kar pravljice pravijo in kar je v bukvah zgodovine napisano, to vse je resnično! Se bo vse zgodilo, kadar pride čas! In takrat bom jaz mogočni kralj Matjaž, ki jezdi po deželi na visokem svojem konju, trosi med siromake svetle cekine, hrani lačne, tolaži objokane, zdravi obnemogle ter zbere nazadnje silno vojsko, da odreši svet vsega hudega in vseh krivic. Od kraja do kraja, iz dežele v deželo pojde ta silna vojska Matjaževa, ustanovila bo kraljestvo, ki je bilo že zdavnaj obljubljeno ubogim ljudem in ki ga bodo blagoslovila sama nebesa. Bolj veselo bo sijalo solnce, šumeli bodo gozdi, njive bodo zelenele in prepevale. Bogastva bo toliko za vsakogar, da bo treba le nastaviti odprto perišče, brez prošnje in brez strahu. Tam ne bo nikogar, ki bi gledal koprneč skozi okno, postajal po vežah, čakal na

drobtine v sramu in žalosti. Nikogar ne bo, ki bi se plazil plah ob zidu po mestnih ulicah, strmел v svetle izložbe, polne sladkih in lepih reči, njemu nikoli dosegljivih. Nikogar ne bo, ki bi užival namesto večerje slan krop, svoje solze. Odprta bodo srca, ne bodo se več bala hudih oči; do vrha polna bodo ljubezni, radovoljno jo bodo razsipala na vse strani, ali dna ne bo nikoli, ker iz enega semenega zrna bo vzklilo tisoč klasov. Ljudje si bodo gledali jasno iz lica v lice, ne bodo se več nezaupljivi obračali v stran; govorili bodo zvonko, ne bodo več šepetali, zakrknjeni molčali; kdor bo iztegnil roko, ponudil dlan za prijazen pozdrav, se ne bo več bal, da bi ga z bičem udarili po nji. Molitev bo kipela čista in svobodna proti nebu, brez pustih besed, brez strahopetne ponižnosti in brez hinavščine; ne bo več prošnja molitev, vzdihujoča, trepetajoča, temveč bo naglas vriskajoča zahvalna molitev!“

Kar je mislil, je vse že občutil, že s polnim požirkom užival. Glava je bila globoko sklonjena, lica so mu žarela, oči so bile zatisnjene, pa vendar so gledale nastežaj. V presvetlih sanjah, v preveliki sreči odrešenja in povišanja se mu je izvil krik iz vročih ust.

„Ti lačnež bogokletni, ti ničvredne matere ničvredni izvržek!“

Ni slišal, niti razumel, koliko je bilo besed in kakšnih; le to je vedel, da so bili sami črni pljunkni. Gospodinja se je vzdignila dolga in koščena, zamahnila je z molkom ter ga oplazila z njim tako, da je udaril

bakreni križec na lice pod očesom; tam se je prikazala kaplja krvi.

Tisti večer se Lenart ni več pogovarjal ne z Bogom, ne z božjimi sanjami; okusil je prvikrat strašno slast sovraštva.

XI.

Gospod Ferencig je umerjeno slonel v širokem naslanjaču, na kolenih so mu ležale odprte debele bukve, sveto pismo. Lenart je stal troje korakov pred njim, držal je klobuk z obema rokama ter poslušal. Gospod Ferencig je imel zamolkle oči, skrite za naočniki, podobne dvema žandarjema, ki stojita z nasajenim bajonetom za plotom ter prežita na hudodelce.

„Kaj ti pravim, sinko moj: hvali Boga od jutra do noči, da ti je položil v zibko dragoceni dar uboštvaj! Veliko je poklicanih, malo izvoljenih! Le redki so med nami taki spoznavalci, ki molijo venomer z besedo in dejanjem: Počesčena, o Bog, bodi tvoja modrost, ki mi je dala kamen namesto kruha, listja namesto cekinov! Prejšnje čase je bilo takih spoznavalcev večje število. Premnogi sveti možje so bili tako goreči, da so radovoljno zapustili svoje zlate palače ter se napotili v puščavo, živeli tam od peska in kobilic. Dandanes pa so ljudje močno pohujšani. Še oni, ki se jim ni treba šele odpovedati bogastvu, zato ker ga nimajo, še oni kolnejo svoj blagoslovljeni ovsenjak in mislijo na satanovo po-

gačo. Le malo, oj malo je še tiste žlahtne čednosti, ki ji pravimo zadovoljnost.“

„Kaj ti še nadalje rečem, sinko moj: kjer zadovoljnosti ni, tam se razprostirajo rodovitne poljane grehov. Najprej vzklije in najbolj zgodaj vzcvete črni teloh zavisti, koj za njim pa smradljiva trobentica poželjenja po tujem blagu. Nazadnje pokrije dol in log sama peklenska praprot, grehi brez števila; človek jim ne vé imena in če bi ga vedel, bi si jezika ne oskrnil z njim. Celó sovražstvo je med njimi, tisto blede, votlogledo, kuštroglavo, ki z odprtim nožem čaka za oglom na pobožne kristjane. Med vsemi najhujši pa je visoki dren napuha s svojimi zapeljivimi jagodami, rdečimi drenuljami. Varuj se teh cvetic in jagod, ki te vabijo kraj poti; kdor jih trga, bo na vekomaj pogubljen.“

„In kaj ti še pravim, sinko moj: angelj varuh ti bodi ponižnost, ta preljuba hčerka božja, drobna pastirica, ki hodi po svetu bosa in na prečo počesana. Svoje dni je bila bolj v časteh, zdaj pa se je ljudstvo prevzelo in jo zometuje. Ta pastirica je angelj varuh, ki te verno svari, da nikar ne zajaši konja, če ti je sojeno, da gaziš peš. Opominja te, da prenašaj potrpežljivo udarce močnejšega, ne le zato, ker jih ne moreš vračati, temveč tudi zaradi plačila v nebesih. Svétuje ti ljubeznivo, da se priklanjaš do pasú imenitnikom ter jim poljubljaj roke s sramežljivo mižečimi očmi; ne le zato, ker ti kane morda kaplja njih milosti, temveč tudi zaradi zasluženja po smrti. Te in take nauke poslušaj, sinko moj, in ravnaj se po njih! Koderkoli hodiš in kamorkoli prideš,

nagibaj glavo nekoliko na desno stran, povešaj oči in časih pritakni kazalec na spodnjo usten; tako se je držal sveti Alojzij Gonzaga in tako tudi sveti Stanislav Kostka; po teh znamenjih bodo spoznali tebe in tvoj rod. — Pojdi, sinko moj, in spomni se v molitvi na svoje posvetne in duhovne dobrotnike!“

Gospod Ferencig se je vzdignil počasi, rasel je iz tal visoko proti stropu in kmalu ga je bila polna vsa izba. Lenart je moral glavo nagniti vznak, da ga je videl. Videl pa je testeno bel, zabuhel obraz in prav tako testeno bela, zabuhla ustna, izza katerih so se svetili zlati zobje. Gospod Ferencig je iztegnil roko, oblečeno v zoperno dišečo, voljno, blazinasto kožo, kakor v rokavico. Lenart je poljubil to roko ter je šel.

Sila težko mu je bilo pri srcu, ko je stopal majhen in potuhnjen po tihih gosposkih stopnjicah. Natanko je slišal, prav dobro razumel nauke gospoda Ferenciga; vedel je, da so pametni in krščanski; toda občutil ni kar nikakšne hvaležnosti, nikakšne ponižnosti, temveč edinole gnus. In ker je bilo tako, si je v bridkosti rekel, da je grešnik, od Boga zavržen. Najbolj je mislil na tiste svete može, ki so radovoljno zapustili svoje zlate palače ter se napotili v puščavo, da so tam grizli pesek in zobali kobilice, ko so imeli doma zadosti maslenega kruha. Hudo sveti in pobožni so se mu pač zdeli, pa vendar so mu bili zoperni. On sam bi nikoli ne zapustil zlate palače, kobilic bi se še ne dotaknil ne. In čegava pa je bila potem tista zlata palača? Ako bi gospod Ferencig bil nenadoma tako ponižen in k uboštvu

nagnjen, da bi zapustil svojo belo hišo ter šel v puščavo, bi on, Lenart, nikakor ne šel z njim, temveč bi se polastil tega osirotelega bogastva, bi se zleknil v naslanjač, si ukazal prinesiti pogače in vina in bi se božje kazni čisto nič ne bal.

Gospod Ferencig je zbiral učence „kakor zbira koklja negodne piščance pod svoje peroti“; tako je rekel sam. Ob polu petih popoldne je bila miza popgrnjena zanje; vsaki je prejel skodelico kave in kos belega kruha, o veliki noči in o božiču tudi še kos kolača. Kdor je prinesel najboljše spričevalo, je dobil srebrn goldinar. Ko so srebali vročo kavo, je stopil gospod Ferencig na prag, odmignil narahlo z blazinasto roko, smehljaj se belo z vsem belim licem: „Bog vam blagoslovi, otroci! In zapomnite si: kar si storil enemu mojih najmanjših, si meni storil!“ Še se je nasmehnil, pomežiknil izpod naočnikov, narahlo zaprl duri; njegovi copatasti koraki so drsali po veži.

Tovariš Lenartov, črni Lojze, je planil nekoč proti durim, se tresel kakor bolan.

„Svinja! Če bi te proklete, devetkrat proklete lakoti ne bilo, ne prestopim več tega praga, kvečjemu z nožem za hrbtom! Kaj mislite, da so to prave in pobožne besede? Sline se, kot se krota slini! Jaz pa vem, da se pečá s kuharico in s hišno in še z vsemi drugimi naokoli, z babnicami in z otroci. Sam sem ga videl v veži, tam za rožami!“

Zaradi tega razodetja niso bili nič osupli, bilo jim je le še premalo grdo in strašno. Lenartu se je zdelo,

da je ves zrak poln ogabne, spolzke nečistosti. Fantje so ob kavi in kruhu govorili o stvareh, ki so mu bile neznane in ki so bile zato še bolj strahotne in odurne. Govorili so s tistim preveč globokim, preveč vročim, presekanim smehom, o katerem se mu je zdelo, da ga je že slišal nekoč, morda kje v sanjah. Kolikor pa so tudi bile besede odurne, preslišal ni nobene, čeprav je bila izrečena hlastno daleč v kotu. In zgrozil se je, da so bile te besede žive v njem samem, da so se razrasle kakor na rodovitnih tleh, da ga niso zapustile, kamorkoli je šel, kamorkoli se je ozrl z vlažnimi, od tihega greha zameglelimi očmi. Tovariši so mu očitali, da je nedolžen, da je devica z glorio, in so se mu smejali. Lenart se je od sramu in od groze tresel v vsej svoji duši: „Da bi vedeli, še pljuvali bi name, še pobegnili bi pred menoj!“

Gospod Ferencig mu je bil naklonjen, zato mu tovariši niso bili naklonjeni; črni Lojze ga je lasal, „da bo glorijska še bolj pšenična“. Tako zelo je bil že Lenart omadeževan od hinavščine, da je vedel, zakaj mu je gospod Ferencig naklonjen: zaradi potuhnjenosti, zaradi tega, ker je res že znal glavo tako držati, kakor jo je držal sveti Stanislav Kostka.

Nekoč je gospod Ferencig ukazal Lenartu, da naj pride njegova mati z njim. „Blaga mamica“ je rekel gospod Ferencig. V Lenartu se je nekaj uprlo, spreletelo ga je kakor strah.

„Saj ni treba, mati, da bi šli!“ je rekel, ko sta bila že pred belo hišo, pod zelenimi okni, s cveticami okrašenimi.

„Zakaj bi ne šla?“ se je začudila mati. „Kaj te je sram te moje zašite jope?“

„Ne zaradi te jope!“

Pogledala mu je natanko v lice in se je zavzela še hujše.

„Saj si bled in treseš se!“

Res mu je curljalo po životu kakor mrzla dežnica.

„Pa pojdiva v božjem imenu!“

Gospod Ferencig je stal visok pred naslanjačem, mežikal je zelo hitro in solzno izpod naočnikov, zlati zobje so se bleščali. Mnogokrat poprej ga je videl Lenart, ali nikoli ni občutil tolike groze pred njim, nikoli se mu ni zdel tako nagnusno velik, spolzek in nasilen, kljub resnobni črni suknji, kljub belemu obrazu in kljub priljudnim besedam. Mati, že tako drobna, je bila še drobnejša, stala je trepetaje kakor nebogljeno dekletce pred ogromno podobo gospostva.

„To je torej tvoja blaga mamica!“

Počasi je kanila s testenih usten beseda za besedo, kaplja za kapljo stopljenega cukra.

Mati ni vedela, kam bi se ozrla, ali bi izpregovorila, ali bi molčala; dvoje majhnih rdečih peg se je prikazalo na tenkih licih.

„Gospa . . .“

Besedo „gospa“ je naširoko povdaril; kajti povedal je z njo, da je po mestno vzgojen gospod, ki pozna vse oblike in načine spodobnega vedenja; in povedal je še tudi, da spoštuje uboštvo, čeprav pride k njemu v zašiti jopi.

„Gospa, čednega fantka imate, čeprav vam ni popolnoma podoben; malo bolj srčkan bi bil drugače!“

Lenart je videl, kako so se gospodu Ferencigu zasolzile oči, kako se mu je stresel beli podbradek in narahlo zazibal trebuh. Ali koj je bil gospod Ferencig spet ves moder in resen, kakor da je bil one prejšnje besede izpregovoril čisto nekdo drugi tam kje za njim.

„Obilo otrok vam je naklonil Bog, dodelil vam z njimi vrhano mero veselja in radosti, obenem pa dolžnosti veliko število. Najiminitnejša, pred nebeško sodbo najtehtnejša dolžnost je vzgoja. In prave vzgoje začetek in konec je strogost. Najprej palica, potem šele abecednik!“

Razlezel se mu je obraz, potrepljal je Lenarta po rami.

„Nič se nikar ne boj, saj je bla-ága tvoja mamica!“

Lenart je zardel; zahotelo se mu je, da bi planil z ostrimi zobmi na tisto blazinasto roko, ki se je počasi, tolsta in bela, vzdignila z njegove rame.

„Dandanes je pač tako, da je treba stati z brezovko za mladino. Ta rod, ki klije in raste pred našimi očmi, ne obeta žlahtnih sadov. Prezgodaj cvetè; preveč svetlo gleda; ali klone glavo preveč globoko, strmí pod ruše v take modrosti, ki niso zanj; ali jo nosi preveč pokonci, bulji s pregrešno radovednostjo v prepovedane višave. Spustil bi se v sredino zemlje, vzdignil bi se do samih nebes; le zložne ceste bi ne meril. Takemu poželenju se pravi prevzetnost, zoper prevzetnost pa je palica, palica, palica edino zdravilo.“

Lenartu se je zazdelo, da sta žandarja, za plotom prežeča, zasuknila v solncu svoja svetla bajoneta.

„Ta rod sanja, sem dognal; sanje pa so izvirek vsakega greha in slehernega hudodelstva, ker napravijo srce nezadovoljno, poželjivo in zakrknjeno. Puščavniki so krotili poželjenje svojega mesa z raševino, s postom in bičem. Zdaj se oblačijo že otroci v mehkužne gosposke cunje, jedó maslen kruh in brezovka je prišla v zamero. Mi pa, ki ljubimo mladino in poznamo spletke satanove, mi skrbimo, da jo vrnemo Bogu tako nedolžno in nepohujšano, kakor nam jo je bil izročil!“

Mati je bila zmirom manjša, zmirom drobnejša, skrila se je váse in v svojo osramočenost. Kljub solncu, ki je toplo sijalo skozi odprto okno, je bil vzduh v izbi težak in soparen, poln trohnobe in plesnobe, prenasičen z zoperno dišečim kadilom. Lenartu je bilo slabo. Gospod Ferencig je za trenotek pomolčal, nato je potresel s cukrom svoj glas.

„Kar se tiče tega fantka vašega, je priden fantek in rad ga imam. Ne gleda ošabno, v cerkev hodi, hvalen je svojim dobrotnikom. Nobene zahvale ne maram za vse tisto, kar sem storil zanj in kar bom še storil; prosim vas edinole, da v molitvi ne pozabite name!“

Gospod Ferencig je segel v denarnico, prijel je s palcem in kazalcem svetel srebrn goldinar ter ga spustil počasi na materino dlan. Mati se je približala, sklonila se je kakor pred oltarjem ter poljubila to belo, spolzko, blazinasto roko; in ta roka je bila tako mirna, kakor

da bi brez sramú čakala še na drugi in na tretji poljub. Lenart se je obrnil v stran.

Ko sta bila v veži, je zgrabil mater za krilo ter jo vlekkel siloma seboj po stopnjicah.

„Beživa, mati, beživa!“

Šla sta hitro in molčé, držala sta se tesno za roko. Daleč sta že bila, ko se je trepetaje ozrl. S svojimi preplašenimi očmi, v svojem zbeganem srcu je videl tóle: Hiša se je bela in gosposka svetila v solncu, bila pa je oskrunjena od vrha do tal, hiša nesreče, greha in nezaslišane sramote.

Sredi ceste je Lenart zajokal naglas, da so tujci gledali za njim.

XII.

Dné desetega maja, na praznik svojega rojstva, se je napotil Lenart prezgodaj v hišo gospoda Ferenciga. Mudilo se mu je. Ker mnogokdaj presliši človek božji glas, nikoli pa ne satanovega povelja.

Potrj je bil, kakor ob hudi nesreči; ustna je imel vroča in suha, žejen je bil.

„Koliko je prahú na teh rožah!“ je rekel, ko je stal nad stopnjicami. Zazdelo se mu je koj, da se godi za rožami, v polumraku, nekaj nagnusnega, da sliši pri-tajen, brezsramen smeh, da gleda nanj dvoje belih oči, kalnih od greha. Prestrašen je hitel dalje.

Srečal je hišno. Nasmehnil se ji je od strani, kakor vselej; zakaj imela je zelo dolg obraz, zmirom na jok pripravljen, in zelo mile oči, v molitev in ljubezen zamaknjene. Na redkih svetlih laseh, spletenih v droben klopčič, je imela belo pentljo, ki je visela postrani. Hišna ga je pogledala dolgo in žalostno in je zavzdihnila; tako je pogledala in zavzdihnila vselej.

Kuharica ga je ošvignila s hudim očesom.

„Kaj pa ti že strašiš tod?“

Lenartu se je zdelo, da ima kuharica tak obraz, kakor kos svežega, rdečega, še malo krvavega mesá. Obšlo ga je, da je taka najbrž tudi njena duša, kos rdečega, živega mesá, ki se venomer zvija in krči, imá celo svoj človeški glas.

Ko je stopil v izbo, mu je zahladilo v lica, tako tuje in prazno je bilo vse, tako brez besed, kamor je pogledal. Okno je bilo nastežaj odprto. Skozi to okno je videl na dvorišče, kamor ni seglo solnce. Ženska je bila razpela vrv od zida do zida ter je obešala mokro perilo. Izpodrecana je bila visoko, da je kazala bose noge skoraj do kolen. Zibala se je v bokih, hodila je počasi od vrví do kadí; njenega obraza ni videl, če je bil star ali mlad, lep ali grd; samo njene gole noge je videl. Ustnice so ga zapekle, oči so se mu zalile, stopil je hitro od okna. Ali prav tako brž se je vrnil. Takrat se je ženska ozrla nakvišku in mu je pokazala svoj živalski obraz, ki je bil kakor razgaljen, od blodnega poželenja ves nabrekel in spačen.

„Ali sem ti všeč, ti mali?“ je vprašala z globokim, moškim glasom, ki je bil greha vaje.

Planil je od okna. In s slastjo in grozo je mračno občutil v svojem srcu :

„Zares mi je všeč, samo zato, ker kaže gole noge in ker je žival!“

Zelo je bil truden in žalosten. Greh mu je pogledal v oči, se mu je približal do lica, pa se mu ni branil, se mu ni hotel braniti. Zasvetil se je v njegovih mislih

čisti obraz sestre Francke, ali odvrnil se je, bilo ga je sram.

Sédel je za mizo, oprl vročo glavo ob dlani, strmél prédse s praznimi, suhimi očmi. Vse se mu je zdelo čudno tiho, mnogo tišje nego v gozdu. Ta tišina ni bila božja, v spanju šepetajoča, polna pravljíc in skrivnosti; bila je sovražna in mrzla, da si človek ni upal dihati in da so bile njegove misli kakor na zid priklenjene. In čas se ni ganil nikamor. Lenartu se je zdelo, da sedi že od jutra v tuji izbi, sam in pozabljen. Od nikoder ni bilo glasú, ne iz kuhinje, ne iz veže, ne z dvorišča. Vse je izumrlo, kakor izumrje cesta ob poletnem poldnevu. Pa da se je nenadoma tam kje oglasil korak, bi se ga bil Lenart prestrašil; tako se hudodelec prestraši stopinj sodnika.

Gledal je strmo naravnost prédse, na polico, pogrnjeno z belim prtóm. Spočetka je bil pogled mrtev in prazen, ni razložil ničesar; mahoma pa se je mrena pretrgala. —

Težko mi je v roki pero, težje od kamna. Kadar piše človek življenjepís — in vse, kar človek piše, je življenjepís — ga časih obide groza, mu zastane vest. Kajti zazdi se mu po pravici, da je predrzno posegel v stvari, ki jih je bil Bog sam že spravil v usmiljeno svojo noč. Zapeče ga spoznanje, da nikomur ni bil postavljen za sodnika, niti sebi samemu ne; in da morda njegove oči niso ustvarjene, da bi razumno in pravično brale, kar je s skrivnostnimi črkami napisano v globočinah src in duš. Kaj je grešnost, kaj čednost? Ali ni mogoče, da se prelivata neopaženo in neopazno druga

v drugo, kakor zarja v mesečino? Da bi si pred vsega-vednim sodnikom bili sestri, enaki si v lice, enaki po vrednosti in zasluženju, še celó enaki po trpljenju? Bodisi kakorkoli! Človek je narisal obraz; če ga je narisal prav ali ne — ták je bil v njegovem srcu, takemu je bil podoben sam. —

Ko je Lenart naširoko odprl oči in so mreno pretrgali prsti satanovi, je ugledal na polici, na belem prtu košček zelenega papirja. Spoznal je koj, da je ta košček zelenega papirja velik denar. Stopil je tja, ogledal si papir čisto od blizu, nato ga je zganil v gube ter spravil v suknjo. Vse to je ravnal mirno, brez skrbi in premišljevanja, kakor da bi lomil kruh v kavo.

V tistem hipu je na dvorišču zavreščalo; tišina se je stresla, zrušila se ropotoma v prah in dan, v sramoto in greh. Lenartu se je zazibalo pred očmi, planil je k oknu. Debela, izpodrecana ženska se je vreščaje stiskala k zidu; pijan človek, razoglav in povaljan, jo je siloma objemal krog pasú. Nenadoma, še predno je Lenart prav razložil, sta oba umolknila; videl je samo še njene bele oči, nato sta se spustila v temno vežo, kakor da bi utonila v globoko brezdno. Oblil ga je pot po licih in po životu, zobje so mu zašklepetali v mrzlici, kolena so se mu zašibila, prijel se je trepetaje z obema rokama za oknico, da bi ne padel.

Vsa hiša se je mahoma vzdramila, je oživela, kakor da se je bila samo zanalašč potuhnila; od vsepovsod so se oglasili trdi in hitri koraki, se je zakrohotal razgaljen smeh, je udarila rezka, predrzna govorica. Duri so se

odprle nastožaj, v izbo je treščil črni Lojze. Bil je zasopel, žareč od spomladanske prešernosti, kakor je bil zmirom. Ugledal je bledega Lenarta, gledal ga je dolgo in naravnost, nazadnje se je zasmel na ves glas.

„Ob oknu si stal, na dvorišče si buljil, sveti Alojzij! Zaljublil si se v debelo Katro in v njena bedra! Nikar, zaradi tega še ni treba, da bi omedleval! Milo jo poglej, besédo ji reci, pa boš dobil piškotov in še kaj povrhu!“

Lenart je komaj slišal te besede; le toliko je občutil, da so odurne in zavržene, da so pravi glas in verna podoba njegovega greha. Ni odgovoril, stopil je k mizi počasi, z upognjenim životom in povešeno glavo.

Tovariši so prihajali povrsti, vsi glasni, veseli in rdeči. Nobenemu ni Lenart pogledal v lice, videl pa jih je vse bolj natanko in razločno kakor kdaj poprej. S svojim širokim, brezskrbnim vedenjem, z zvonkim, čistim smehom, s svojimi rosnimi, od grdih sanj ne-skaljenimi očmi so bili vsi njegovi sodniki, trdi in ne-usmiljeni, da sami niso vedeli. Lenart jih je videl v gorkih solčnih višavah nad seboj, v daljnih krajih, njemu nikoli več dosegljivih. On sam je ležal na tleh, ni mogel geniti ne z rokami, ne z nogami; še oči si niso upale prositi za milostno sodbo in prisrčno besedo.

Kuharica je prinesla kavo. Že na pragu je udarila Lenarta z rdečim, hudobnim pogledom. Ko je šla, je zaloputnila duri za seboj.

„Vse vé!“ je prešinilo Lenarta; in mrzla sapa mu je dihnila v lica.

„Kaj ti ne boš kave, svetnik?“ je vprašal črni Lojze.

„Ne bom je!“

Lenart je odrinil skodelico in je vstal. Noge so mu ohromele; toliko da je mogel do duri. Ko je šel po veži mimo rož ter se napotil po strmih stopnjicah, je kuharica gledala za njim.

„Še uróčil bi človeka, sam hudič je v njem!“

Komaj je stopil na cesto, pod lepo solnce, mu je razparala srce črna groza. Tekel je brez misli, venomer, križem po ulicah; zato da bi nekam prišel, kamor bi se lahko skril, kjer bi tiho zaspal, se ne vzbudil več.

Star gospod, črno oblečen, se je ozrl za njim in je rekel debeli ženski, ki je stala pred svojo štacuno.

„Ali veste, kam se temu fantu tako mudi?“

„Kam pač?“

„Pod vešala!“

Ženska je sklenila roke nad trebuhom in je zavzdihnila.

XIII.

Pod kostanji in brezami zunaj mesta je bila topla tišina; tam je bil mir, ki ne pozná zablode, ne kesanja, se ne meni ne za čednost, ne za greh. Popotnika, utrujenega od sramote, bridkosti in vsega grdega, poboža po čelu mehka roka tolažilka, mu zastrne z usmiljeno senco, kar je bilo.

Lenart se je ozrl izmučen, ves truden, kakor da se je vzdramil šele po dolgem spanju, po hudi bolezni. Solnce je bilo že nizko nad poljem, izza temnega listja mu je gledalo v lice z zlatimi očmi. Od nekjé, od blizu ali daleč, se je glasila harmonika; gorki veter, ki je pihal od juga, je njeno veselo pesem užigal in ugašal. Stresel se je, otresel bolezen, sram, strah in vse, po životu se mu je razlila prazniška toplota. Napotil se je tja, odkoder je vabila harmonika s svojo pesmijo.

Tam so bile komedije, bilo je belih šatorov in pisanih kolib brez števila. Ogledal si je povrsti vse kolibe, stopil ni v nobeno, čeprav so ga klicali nezaslišani čudeži. Štal je za vsemi drugimi, ognil se je ponižno in strahoma vsakemu, ki ga je sunil s komolcem.

Tudi na zibalnico si ni upal, ki je švigala veselo visoko do platnene strehe, da so fantje kričali v rdečih čolnih in so dekletom do pasú vihrala krila.

Prišel je do kolibe, kjer so razkazovali žensko brez trebuha in nog. Na velikem platnu pred kolibo je bila naslikana tista ženska. Imela je gole, mesnate roke; gol vrat globoko do nesramnih prsi; rdeče, nabrekle ustnice so se predrzno smehljale. Oči so bile svetle, zelene kakor trava, in so gledale naravnost. Lenartu se je zdelo, da gledajo nanj in nikamor drugam; šel je dalje, ozrl se je; še zmirom so gledale nanj, dvoje svetlih, zelenih kuščarjev.

„Še tá vé, še tá na platnu!“ je rekel Lenart in je povесil glavo.

Na kraju glasnih šatorov je stala siromašna kajba; tam je bil fotograf s svojo umetnostjo. Ob durih je bilo razloženih v velikem okvirju vse polno podob, največ vojakov, ki so držali pod pazduho svoje neveste; gledali so modro in moško; Lenartu se je zdelo, da niso podobni le samim sebi, temveč da so si podobni tudi med seboj. Nad odprtimi durmi je bilo napisano, da se dá človek lahko slikati za trideset krajcarjev, da je slika napravljena v petih minutah ter da je verna kakor ogledalo.

Tja je stopil Lenart. Koj na pragu mu je prihitel naproti suhljat človek z jetičnim obrazom in golimi očmi. Pomencál je z rokami, priklonil se globoko ter pozdravil Lenarta za gospoda.

„Kaj ukažete, gospod?“

„Dajte mi sliko!“ je rekel Lenart ter potegnil iz suknje svoj zeleni denar.

Fotograf je razganil papir, pogledal ga od blizu, pretipal ga z vsemi prsti; nato je pogledal še Lenarta, pretipal mu dušo z golimi očmi.

„Kje si dobil ta denar?“

„Mati mi ga je dala!“ je odgovoril Lenart s težkim, globokim glasom, ki ni bil njegov. In prešinilo ga je bliskoma, da bi skočil čez prag, potuhnil se v gnečo, pobegnili v gozd. „Zdaj je že tako vseeno!“ je odmahnil v svojih mislih in je čakal.

Fotograf je stopil k skrinjici, naštel drobiža polno dlan, nasul ga Lenartu v perišče.

„Veliko denarja za mladega gospoda, veliko v teh hudih časih!“ je rekel, pogledal rdeče, pretipal Lenarta vdrgič; toda Lenart je bil dušo zaklenil.

„Postavite se tja, pred tisto zeleno plahto!“

Lenart se je postavil tja. Stal je mirno, ker bil je od mrzlega kamna vse do srca. Ko je bilo delo opravljeno, se je vrnil na cesto, pred šatore, ki jih je obsevalo večerno solnce.

Najprej je sedel v čoln, da bi se zibal. Harmonika je zapela, čoln je švignil nakvišku, nato se je spustil v globočino. Lenartu se je zmehljalo pred očmi, v solnčnem kolobarju so zaplesale sanje pred njim in v njem. Sanje brez podob in besed, le reka svetlobe, ki se je migljaje in trepetaje prelivala sama vase, nosila njega na svojih žarečih valovih, ga zagrnila, popila vsega, kakor je bil. V teh bleščečih, pojočih valovih bi ostal na vekomaj. Nič ni bilo tam misli, ne žalostnih, ne veselih, ni bilo nič bridkosti, ne greha in ne strahu, še človeka ni bilo,

ne človeškega glasu in življenja. Ena sama luč, ena sama in stotisočera.

Ko je stopil iz čolna, se je opotekel; z očmi, še polnimi solnca, ni razložil ne ljudi, ne kraja. Ali ko je izpregledal, je luč mahoma ugasnila, se mu je srce stisnilo in skrilo. Ustnice je imel opaljene, začutil je, da je žejen. Stopil je k šatoru, kupil si kozarec sladkega malinovca ter ga popil v naglih in dolgih požirkih. Nato si je vzel še velik kos medene potice ter je z lačnimi zobmi ugriznil hlastno v rumeno skorjo. Koj je omahnil v senco za kostanjevo deblo, izmetal vse iz sebe, malinovec in skorjo; kar mu je ostalo potice, jo je studoma zalučil v travo. Mraz ga je stresel, v glavi mu je zaključalo glasno in trdo, kakor z vranjim kljunom.

„Čas je, da pojdem po sliko!“ se je spomnil. In napotil se je k siromašni kajbi umetnikov.

Fotograf se mu je spolzko nasmehnil izpod golih oči.

„Kaj tako lepega še nikoli niste videli, mladi gospod!“

Ko je Lenart pogledal sliko, se je zgrozil.

„Kaj to da sem jaz?“

„Kdo pač drugi, mladi gospod? Sijajna slika je, čisto po pravici!“

Lenart je videl otroka, podobnega tistim, ki jih lačni komedijantje vlačijo po vaseh seboj in ki se na dvorišču za zakrpanim šatorom pulijo s krmežljivim psom za kost. Od života je visela suknja predolga in preohlapna, na desni strani še celó, ker tam je bil denar; noge so bile tenke, v kolenih upognjene, kakor prelomljene, noge starca. Glava je bila prevelika za ta drobni život, klo-

nila je s svojo težo med ramena; lasje so bili podobni plevelu na njivi, kadar ga počese veter. Videl je dvoje nastežaj odprtih oči, v teh očeh pa je bilo hudodelstvo, ki se je skrbljivo skrivalo, ali se skriti ni moglo; še bolj se je razodevalo s svojo tihotapsko plahostjo in s svojim zrelim spoznanjem greha. Ustnice so bile napete in debele, hotele so se odpreti, da bi nekaj povedale, toda bilo jih je sram.

„Da sem res to jaz?“ je strahoma jeknil.

„Prav nobeden drugi, mladi gospod! Kaj se ne poznate?“

Lenart je šel. Videl je svoj greh iz obličja v obličje, videl ga v vsej njegovi sramotni zavrženosti. Ko je bil pod kostanji, v samotnih večernih sencah, je razceftral podobo greha na drobne kosce, jih razmetal po poti, da jih je trosil veter na vse strani. In takrat ga je obšla misel, prečudna da nikoli take:

„To sem bil jaz. Zdaj me ni več. Nekdo drugi je zdaj.“ —

Kmalu za njim je prišla po poti ženska, ugledala je v svitu zadnje zarje droben list na pesku, pobrala ga je, pogledala ga od blizu pod lučjo svetilke.

„Kdo je pač raztrgal to karto? Tako lep otroški obraz, tako nedolžen in žalosten!“

Zamislila se je Bog vedi kam, v tiste daljne kraje, kamor gredo užaljane misli, kadar jih nihče ne spremlja. —

Nameril se je domov, ko je bilo solnce že za poljem, pod rdečo zarjo. Kar je spotoma srečal ljudi, so se mu zdeli tuji za tisoč klafter in za tisoč let. Sam je hodil

med njimi, bolj neznanec, kakor da bi blodil med bukvami in bori. In vendar so ga molčé izpraševali vsi, še svetla okna so ga izpraševala: „Kaj si storil? Tvoja senca se te ogiblje!“ Tako je razkazoval očitno svoj greh, ponižan je bil in najmanjši med vsemi.

Sel je v hišo, stopil v vežo, strahoma, kakor k spovednici. Gospodinja ga je pozdravila s hudim pogledom.

„Kod si se klatil, potuhnjenec?“

Premerila ga je mrzlo in sovražno od glave do nog, prerezala ga kakor z nožem.

„Bog vedi, če nisi kradel!“

Nato se je okrenila ter šla dolga, suha in črna počasi v kuhinjo.

Lenart se ni ganil od groze.

„Vsi že vedó!“ ga je presunilo. „Nikogar več ni, da bi ne vedel! Kje je zapisano? Sredi čela je zapisano!“

Vrnil se je po strmih stopnjicah na dvorišče, ki je bilo že temno. Na tem dvorišču je stal posušen oreh, ki je iztegal na vse strani prav do črnih streh svoje gole trhle veje. Kraj oreha je bila nasuta grmada gnoja in smeti, pač za dve klaftri navisoko. Vrh gnojá je bil ukopan velik prazen sod; čemu da je bil tam, čegav da je bil in iz katerih časov, ni vedel nihče na dvorišču. V sodu se je zbirala zeleno preprežena, smrdeča voda, iz katere so buljile ogromne krastače, grbaste, zeleno-oke, belotrebušne.

Lenart je splezal na vrh gnojne grmade, nagnil se je čez rob soda; s svojimi očmi, svetlimi od greha,

je videl prav do dna, ugledal je krastače, ki so se iz težke vode počasi plazile s svojimi debelimi trebuhmi.

„Da bi kar médnje, grešnice, šel; kam pa bi drugam?“ ga je prešinilo.

Segel je v suknjo, zgrabil denarja polno pest. In skozi dušo mu je planil smeh, ki ni bil iz nebes.

„Náte, grešnice, ubožice, náte, pijte in jejte na čast gospodu Ferencigu!“

Zalučil je v mlako polno pest, koj je posegel po drugo.

„Náte, pobožne device, samice, náte, jejte in pijte, molite za večno izveličanje naše gospodinje!“

Pobral je še ostanke, zalučil jih v sod.

„Náte, duše zavržene, za zmirom proklete, náte, pijte in jejte, spomnite se zraven na svojega brata, grešnika Lenarta!“

Ko je tako opravil, se je vrnil na stopnjice; bil pa je truden, da bi zaspal na kamnu.

Svetilka je bila že privita, izba mračna, vsi so klečali. Gospodinja je ustavila molitev, ko se je prikazal Lenart.

„Na krščanska tla nikar, na poleno poklekni, na pesek, ti Judež! Po krvavih kolenih se plazi na same svete Višarje, pa še ne bo zadosti za tvoje grehe, razbojnik!“

Lenart je pokleknil k zidu, nagnil je glavo globoko in je poskusil, da bi zares molil, da bi zares dosegel Boga s svojimi prošnjami, z bridkostjo in grenkobo svojega srca.

Ali Bog je bil daleč.

XIV.

Tisto noč je sanjal Lenart čudne sanje.

Zaukazano mu je bilo, da naj se napravi očistiti svojo oskrunjeno dušo na visoko goro, k Materi božji. Napotil se je, ali pot je bila sila strma, on pa je bil ves hrom in betežen. Ták mu je bil dán ukaz, da ne sme počivati; če bi se le spotoma naslonil ob dren, bi napravil odrešenje. In da še celo ne sme jesti, ne piti.

Lenart je povetil glavo in je ubogal.

Pot je držala navkreber, spolzka in ilovnata je bila, kakor tista, po kateri je nekoč hodil po drva v gozd. Skozi robidovje je videl v dolino. Ta dolina je bila vsa zelena in se je smejala v solncu. Harmonika je pela; kakor po cerkvenem kadilu je dišalo vse do samih gorá, je seglo kvišku sladko veselje.

„Kaj tam doli ni greha?“ je Lenart vprašal Bogá.

„Hodi brez počitka!“ je ukazal Bog.

Lačen je bil, da mu je kladivo tolklo v glavi. Ozrl se je, kam da bi ugriznil. Kraj poti se mu je priklonila prijazna robida, pokazala mu je brez sramú svoje zrele črne jagode.

„Ná, trgaj in jéj!“

Lenart je iztegnil željno roko, pa jo je umaknil. Žejen je bil, da so se mu ustna palila. Izpod skale ga je pozdravil studenec.

„Nagni se in pij!“

Lenart je pokleknil, pa je vstal.

Šel je dalje, lačen in žejen, kakor je bil.

Razprostrl se je pod smrekami zelen mah, topel in mehak, postelja pripravljena. Lenart je bil truden.

„Postlana ti je posteljica, počivaj!“

Ali komaj je z dlanjo pobožal mehki mah, je šel dalje po svoji poti, kakor mu je bila zapovedana.

Pogledal je nakvišku, če se morda že ne prikaže cerkev svete Matere božje. Bila je še dalje in višje od samega solnca. Prevzela ga je bridkost, da bi zajokal, grenko potožil, če bi vedel komu.

„Molil bi!“ je rekel v tej svoji bridkosti.

In koj se mu je ovil krog rok velik črn molek, ki je bil tako težak, da ga je vsega upognil k tлом.

Lenart je klecnil s koleni, toliko da se ni zgrudil.

„Kaj nikogar ni, da bi mi malo pomagal nositi ta molek, ta od grehov težki molek naše gospodinje?“ je zaprosil.

Bela roka, tanjša in prozornejša od megle, je lahkotno vzdignila bakreni križ. Ali komaj da se je to zgodilo, je ugledal Lenart kraj pota človeka, ki je umiral. Roke in noge je imel hudo ranjene, kolena so kazala gole kosti. Lenartu se je zazdelo, da je videl tega romarja že mnogokdaj, posebno pa njegove oči, ki so gle-

dale tako žalostno in njemu tako naravnost in zvesto v oči, kakor gleda brat brata in sin očeta, oče sina.

Nagnil se je k njemu, iztegnil je obe roki.

„Pojdi z menoj do vrha, popotnik!“

„Kako bi s teboj, ko sam komaj moreš?“ se je nasmehnil romar izpod sivih brk. „Če ti je dano, da prideš do vrha, tisočkrat pozdravljen! Ali tudi meni siromaku bo še sredi pota milostna Mati božja!“

Tako je rekel in je umrl. Tista bela roka, tanjša od meglé, mu je zatisnila oči. Lenart ga je pobožno pokrižal po čelu, ustnih in prsih ter je šel dalje po strmem klancu.

Dolga je bila pot, skozi goščave se je vila, čez skale je strmela, malokomu je bila znana; Lenart pa je šel naravnost, ker je šlo njegovo ubogo srce z njim.

Zares je bil žejen.

„Drugim je Mojzes odklenil studence, pravičnejšim; nam jih ni!“

Zares je bil lačen.

„Za druge je rodila žlahtna jablan in še ta sirotna robida; ne za nas!“

Truden je bil.

„Drugim so zrahljane pernice; nikogar ni, da bi nam nastiljal pusto slamo!“

Tako je njegovo srce doseglo udanost, je doseglo cilj.

Nenadoma je stala pred njim bela cerkev Matere božje. Tako sijajna je bila, da se mu je bleščalo pred očmi bolj nego pred samim solncem. Odkril se je po-

božno, stopil do velikih železnih vrat. Ta železna vrata pa so bila zaklenjena. Tišina je bila tolika vsenaokoli, da je slišal sam svojo žalost. Še listje trepetlike, ki je stala samotna, je molčalo.

Takrat se mu je v prehudi bridkosti uprlo to srce, ki je bilo zvesto izpolnilo božji ukaz. Vzdignil je roko, potrkal s pestjo na železna vrata.

„Sveta Marija, odpri!“

Mati božja se ni oglasila; odmevalo je po cerkvi kakor vzdih.

„Nespametna je bila taka beseda!“ je pomislil Lenart. Potrkal je še in je prosil:

„Saj vem, sveta Marija, da nisem jaz, grešnik Lenart, vreden tvoje milosti. Ali dodeli jo zaradi Boga očeta, ki mi je tako ukazal. In zaradi tistih svetnikov, ki imajo zasluženja čez mero!“

Vrata so bila zaklenjena; odmevalo je po cerkvi kakor tih jok, iz njegovega srca izrvan.

Takrat se je v Lenartu vzdignila vsa nezaslišana, tolikokrat zatajena, v grlu udušena, v duše dno potisnjena boleost. Kri mu je curkoma planila iz oči, z obema rokama je butil po vratih.

„Mati božja, sveta Marija! Zaradi nikogar drugega, samo zaradi mene odpri! Kaj misliš, da bom na vekomaj nosil ta križ na svoji rami? Kaj misliš, da ni v mojem srcu nobenega tvojih mečev? Kaj me ne poznaš? Odpri!“

Tiho in nastožaj so se odprla velika železna vrata. Mati božja, v dolgem plašču, z zvezdami posutem, je

stopila z oltarja, je šla v srebrnih svojih šolnih naravnost k Lenartu in se je nagnila k njemu; obedve beli roki mu je mehko položila na lase, pobožala ga do lic.

„Ti ubožec, ubožec moj!“

Solze so mu bruhnile iz oči, so lile na kamnita tla.

„Saj nisem storil! Mati božja, sveta Marija! Saj nisem storil!“

Pokleknil je prédno, z objokanimi očmi je pogledal nakvišku, v njen sveti obraz. Srebrn je bil kakor mesečina; in kakor tista se je čudežno smehljaj. Bila je Mati božja. In bila je nenadoma njegova mati, čeprav je imela židan plašč, z zvezdami posut, ne pa zelene rute in zakrpane jope; spoznal jo je po tistem tihem smehljaju, ki se ni razodeval, spoznal jo po toploti lic in rok in po sladkem dihu besed.

„Ti ubožec moj, ti nedolžni ubožec moj, kaj so ti ljudje storili!“

Nagnila se je s svojim usmiljenim, srebrnim obrazom prav blizu k njemu, da bi ga poljubila na čelo; prej ga ni poljubila nikoli, ker je bilo sram obeh. Ali te svete ustnice, ljubezni in dobrote do roba polne, so se približale Lenartovemu čelu komaj toliko, da je začutil v srce njih toplo sapo. Nenadoma je zapihal veter, plamen luči je švignil nakvišku in ugasnil. —

Ker takrat je bil že dan.

Z blodnimi očmi se je Lenart ozrl po izbi, po spečih tovariših; in koj mu je udarila na dušo vsa nje-

gova neizmerna strahota, kakor je bila in kakor je ogromnejša in bledejša spet zastrmela skozi vsa okna.

Gospodinja je prišla buditi, premerila je srepo vse povrsti, šla je mimo črna in brezglasna kakor smrt. Lenart je vztrepetal, skrnil je obraz pod odejo.

„O Jezus! O mati!“

Tisti dan je bila nedelja.

XV.

Lenart je bil zatrdno sklenil, da ne pojde nikoli več v hišo gospoda Ferenciga. Ali ni še do kraja odzvonilo poldne, ko je začutil, da čaka nestrpno, da je čakal že od zgodnjega jutra, med mašo, ves čas pozneje, ko se je brez miru potikal po ulicah.

„Če že vedó, tako bi vedeli še bolj! Treba je, da se jim kar pokažem!“

Lagal si je v srce; kajti zaradi takega pametnega in zrelega prevdarka ni gledal na uro, ni štel minut. Bila je radovednost, tista strašna, ki se ne umakne sramoti, ponižanju in smrti samo zategadelj ne, da bi videla od blizu pravo podobo vseh teh grozot. In zraven je bilo še, njemu samemu v globočine skrito, krščansko poželjenje po očitnem kesanju, po odvezi in pokori.

Po kosilu, ki se ga je komaj dotaknil ter ga z gnusom porinil stran, je stopil k šolskim knjigam. Bile so mu še gnusnejše od kosila. Napisane črke so bile, mrtve in suhe, še v svoji smrti skremžene in spačene. Brez človeškega lica so bile, brez toplih besed, brez duše in srca. Te črne črke niso poznale ne bolesi, ne

veselja; z edinim svojim premoženjem, z napisanimi črkami so po svoji natanko ustanovljeni meri poplačale čednost in kaznovale greh. Življenje, ki so ga poznale, je bilo od začetka do konca stisnjeno med dvoje umazanih platnic. Lenart je zalučil knjige stran s prav tistim grenkim studom, s katerim je bil odrinil kosilo.

Napotil se je zgodaj. Miren je bil ves do dna srca; le časih ga je stresel mraz pod vročim solncem, na svetli cesti, med nedeljskimi ljudmi.

Ko je ugledal hišo, se je vrnil.

„Saj je še čas! Če pridem prezgodaj, bi me natanko pogledali samega, bi koj ugenili!“

Ali za oglom je pomislil in prevdaril.

„Boljše je, da pridem prezgodaj! Če pridem prepozno, bi se prej pomenili, bi me zasáčili!“

Šel je naravnost proti hiši. Ko je stal že na pragu, je zažvenketalo okno nad njim.

„Kaj so gosposko čakali name?“ ga je presunilo tako čudno, da se je nasmehnil v svojem strahu.

Nikogar ni srečal ne v veži, ne na stopnjicah, ne na hodniku. Izba je bila prazna, miza pogrnjena. V tišini je slišal svoje srce, ki je potrkavalo kakor za praznik; udarilo je trikrat hitro zapóred, prenehalo, spet udarilo.

Obšla ga je želja, ki je bila takrat sila daleč od vseh njegovih misli.

„Da bi še enkrat videl te gole noge, še enkrat vsaj, predno me uklenejo!“

Stopil je k oknu. Dvorišče je bilo prazno, tiho in svetlo, nedelja sama.

Ko se je počasi okrenil, mu je srce okamenelo, so mu noge prirastle. Duri so bile odprte nastezaj; na pragu je stala objokana hišna, široka, bela pentlja je narahlo trepetala na pšeničnih laseh. Pogledala je s plahimi, žalostnimi očmi na Lenarta, ozrla se je v kuhinjo, nato je zaprla duri za seboj.

„Lenart! Daj, Lenart, za mizo sédi, k meni, pa mi nekaj povej!“

Šel je k mizi z lesenimi nogami in je rekel v svojem topem srcu:

„Glej, kakšnega biriča so mi poslali!“

Hišna je položila svojo rdečo, raskavo roko na njegovo laket.

„Kar sédi, Lenart, saj sva samá! Le poslušaj: imela sem petak, čisto nov petak od gospoda. In nekdo mi ga je včeraj ukradel. Včeraj popoldne, ob takem času. Kdo pač je bil tisti razbojnik?“

„Jaz ne!“ je iztisnil Lenart mukoma iz suhega grla.

Hišna ga je krepko stresla za laket.

„Saj vem, da ti ne! Ali nekdo je pač bil, kaj meniš? Tam je ležal moj lepi, zeleni petak, tam na polici, glej! Lenartek! Saj sva samá, nič se ne boj! Prav čisto nikomur te ne bom izdala! Nagni se k meni pa natihoma povej, kako da je bilo. Reci, da si bil!“

„Nisem bil!“ je izza šklepetajočih zob jeknil Lenart.

„Saj vem, da ne!“ je zaihtela hišna. „Če praviš, da nisi bil, tak nisi bil! Toda poglej, Lenartek, tja v kot poglej! Tam je razpet Jezus Kristus na križu, mili Bogek, ki je za nas in za naše grehe svojo kri prelil.

Povzdigni oči k njemu, potrkaj se na prsa in reci, da si bil!“

Lenart je poveshil glavo.

„Nisem bil!“

Hišna se je nižje sklonila k njemu.

„Lenartek, poslušaj dobro, kar ti zdajle še porečem! Mater imaš, zlato mamico, ki bi ji dal vse cekine tega sveta, svoje in še druge. Tudi jaz imam mater doma, ubogo staro mater; kdor je vzel meni košček kruha, ga je nji siroti izpulil izpred lačnih ust. Če ne že v božjem imenu, bodi vsaj usmiljen v imenu svoje matere, ki jo imaš rad; in reci, da si bil!“

Strašen drgèt mu je stresel teló, iz grla je trdo sunil jok.

„Jaz sem bil!“

V tistem hipu se je obraz hišne docela spremenil, čudežno hitro, kakor v sanjah. Čisto neznan je bil, koščen in trd, ustnice so se stisnile, oči so pogledale suho in hudobno. Z naglim sunkom se je odmeknila od Lenarta, kakor od strupene gnusobe.

„Zavrženo seme, ti proketo!“

Ali hkrati se je zgodilo še vse nekaj bolj čudnega. Ni bil še Lenart prav izpregovoril, ko je butilo v duri, da so treskoma odletele k zidu. Lenart je ugledal na pragu vse svoje tovariše, tako bistro jih je videl kakor malokdaj poprej. Zdelo se mu je, da imajo brušene zobe in da skrivajo nože v stisnjenih pestéh. Najbolj natanko pa je videl rdeči, mesnati obraz kuharice.

„Kako da kri ne curljá od njega?“ mu je šinilo temno kraj misli.

„Saj sem rekla, da je satan v njem! Koj sem vedela, da je obseden!“

In res je bila vsaka njena beseda kakor kaplja krvi.

Iz gručé je planil k Lenartu črni Lojze, zgrabil ga je trdo za rame, vzdignil ga visoko ter treščil ob tla. Nato ga je vlačil za lase po tleh, od mize do okna, od okna do police, kakor kunjó in kričal je s tako čudnim glasom, kakor da bi jokal in zmerjal in lajal, vse hkrati.

„Jaz pa sem se tepel zanj! Jaz sem se tepel za tega hudiča! Za tega svetega Alojzija, za to hinavščino babjo!“

Kadar ga je potegnil dalje, ga je sunil z nogo, kamor je bilo; Lenart ni jeknil; drugi so stali, gledali z mrkimi očmi.

„Ná! Hvali Boga, da noža nimam; zaklal bi te kakor prasca! Pa še hvali Boga, da sem to jaz, ne kdo drugi!“

Nenadoma ga je izpustil, šel je v kot, bled je bil v lica in se ni več ozrl nikamor.

Lenart je ležal na tleh in se ni ganil; gledal je z jasnimi očmi proti stropu, čutil ni nikakšne bolečine, tudi ne groze in ne sramú; ker vse je bilo, kakor je moralo biti.

Počasi, tiho in slovesno, kakor jutro iz noči, se je prikazal v izbo sam gospod Ferencig. Bel je bil

njegov obraz, obžarjen od milosti, od mirne udanosti. Iztegnil je roko, zasvetil se je zlati prstan.

„Ti, ki tam ležiš, Lenart Negoda, sin Lenarta Negode starejšega, rojen v Zaplazu pod Gorami, rečem ti: vstani!“

Lenart je vstal; oprl se je dvakrat z dlanjo ob tla, predno je vzdignil koleno. Gospod Ferencig je potrpežljivo počakal.

„Zgodila se je, otroci, velika nesreča v moji hiši. Zakaj tudi molitev, še tako verna, pobožna in stanovitna, ne prepodi od praga izkušnjavca.“

Beseda je za besedo kanila iz ust, kakor kaplja za kapljo iz gnile pomaranče.

„Kaj pravi sedma božja zapoved? Sedma božja zapoved pravi, da naj človek nikar ne krade. Ta je vseh zapovedi poglobitna zapoved. Ni ga hujšega greha pred božjimi in človeškimi očmi, kakor je poželjenje po tujem blagu. Ker to poželjenje je znamenje in krona vseh drugih grehov: nezadovoljnosti, zavisti, napuha in puntarstva!“

Gospod Ferencig je obmolnil; tudi vsi drugi so molčali; da še sape ni bilo. Z mize se je brenčé vzdignila črna muha proti stropu, spustila se je koj nato nizdol ter izginila skozi odprto okno. Z zamišljenimi očmi je gospod Ferencig pomežiknil za črno muho, nato se je z obrazom še belejšim, z glasom še globljim okrenil do Lenarta, ki je stal pred zidom kakor senca, ki čaka plaho, da utone v vsesplošen večer.

„Lenart Negoda! Misli si, da stojiš očitno pred svojimi spovedniki, kakor so stali prvi kristjani! Vprašam te naravnost, tako boš tudi ti naravnost odgovoril: zakaj si se polastil blagá, ki ni bilo tvoje?“

„Ne vem!“ je rekel Lenart, kakor je mislil.

„Nadalje te še vprašam: kod si zapravil tuje premoženje, kam si ga spravil?“

„Ne vem!“ je rekel Lenart. Bilo mu je nenadoma čisto lahko pri srcu, stal je kakor nekjé v zraku, nog še čutil ni.

Gospod Ferencig si je z obema rokama naravnal naočnike, pogledal je solzno in svetlo, kakor izpod bele megle.

„Sinko moj, stopi sem, poljubi to roko, ki ti je bila dobrotna in ki si pljunil nanjo!“

Črni Lojze, ki je stal v kotu, je okrenil glavo, da bi videl.

Lenart se ni ganil; njegov obraz je bil tako droben, da bi ga bilo premalo za otroško dlan; lic ni bilo več, le oči so bile, široko odprte, mirne in suhe.

„Zakrknjen kakor si, Lenart Negoda, hudodelec, te ne zavržem. Ker satan je v krvi; izlegel se je iz očeta in matere, v otroku pa se je razrastel. Zato ti ne odtegnem svoje roke, te ne pahnem v brezdno, kakor mi je zaukazano po vseh človeških postavah. Pismo pravi: kar si storil enemu najmanjših mojih, ti bo tisočkrat poplačano. In če bi tisti najmanjši bil sam črv strupen, kakor si! Lahko še stopiš v to pošteno hišo, v to hišo krščansko, kadar boš lačen. Toda sam veš, ker

dejanje ti priča in oči ti same razodevajo, da nagnusnemu grehu tvojemu ni prostora med nedolžnimi dušami. Kadar prideš, sinko moj, pridi s klobukom v roki, prikloni se tudi kanarčku v veži. Sedel boš pa tam v kotu za durmi, na kolenih boš držal svoj lonček in pogledal ne boš nikamor drugam, nego v svojo sramoto. Olupkov in ogrizkov ti nihče ne bo kratil, nihče v tej blagoslovljeni hiši. Kasneje pač boš paberkoval pod svinjskimi koriti!“

Gospod Ferencig je usmiljeno in svečano iztegnil belo roko proti Lenartu, zakrilil z njo počasi, v umerjenem kolobarju.

„Pojdi v miru!“

Lenartu je vzdignilo korak tako nežno in prijetno, kakor da bi šel v sanjah po voljni materini dlani, po mehki travi, ali kakor da bi ga tiha voda nosila. Tudi na cesti še, pod solncem, med ljudmi, je bil ves lahek in miren; zdelo se mu je, da se mu noge prav nič ne dotikajo tal, da se še ne ganejo ne; peroti so ga nosile kamor je bilo.

Nenadoma ga je nekdo od zadaj močno udaril po rami ter ga siloma zgrabil za laket. Lenart je treščil z žametnih peroti, osupel in prestrašen je ugledal poleg sebe človeški obraz. To je bil črni Lojze. Vroč, zasopel in temnogled mu je kričal v lice:

„Poslušaj me zdaj, cigan potepeni! Prej so rekli, da si kradel ti in nihče drugi, zmerjali so te s kletvami, da bi jih prascem med otrobe ne dal. Zaradi takih besed imajo še vsi rdeča ušesa in lasé pokonci. Ko smo stali

tam zadaj za durmi in sem te slišal, kako si se milo cmeril, bi te bil najrajši pri tisti priči zadavil; ne zato, ker si kradel, temveč ker si me spravil v sramoto. Zdaj pa še nekaj poslušaj, cigan! Če si že kradel, si storil prav, ali storil si premalo! Zažgal bi jim bil še hišo nad plešami, ocvrl bi jih bil ob živem telesu, da bi smrdelo od loja in gnoja kar do Amerike! Spomni se, kadar bo spet nanoslo! Ti pa si lačen, saj ti je obraz kakor prhla repa; ná kruha!“

Šel je nevihtoma, kakor je bil prišel, ker mudilo se mu je zmirom, kamorkoli. Dolgo je gledal Lenart za njim, gledal z rosnimi očmi; božal je kos kruha kakor živo, dobrotno roko prijateljevo. Beli prsti so takrat segli v njegovo srce in so se tam igrali s svetlimi cekini.

Ker v najhujšem trpljenju, v takem, ki nima več ne lica, ne besed, je človek najbolj bogat v ljubezni; še psa bi ljubil.

XVI.

Ko je šel Lenart v šolo, ni spotoma videl nikogar in ničesar, še svoje žalosti ne. Kadar je bolečina pretirana, zopernaturna, se prelomi sama na drugo stran, pade v tišino in brezdušje; in srce je mirno.

Na stopnjicah mu je prišel naproti učitelj, s katerim sta se imela rada; star človek je bil, že ves siv in bežežen; ali zaradi ljubezni je bil mlad. Nagnil se je k njemu, potrkal ga je po rami.

„Bolan si, Lenart! Pojdi domov!“

Lenart ni šel domov. Vse so bile same sanje; nobene besede ni razločno slišal, nobenega udarca občutil. Tako je bilo do trenutka, ko je ugledal tik pred seboj živalski obraz. To pa je bil obraz tovariša, ki je bil sirotno majhen, šepav in grbast, nakazen v lice in dušo, in ki je zategadelj bistro gledal, kje da bi bil velik in strašen. Nagnil se je do Lenarta, kar med vsemi drugimi.

„Tat!“

Lenart se je v tej svoji sramoti spomnil, da imajo tudi živali srce na levi strani; saj je nekoč videl mlado srno, da je jokala. Trepetal je, šepnil naskrivaj:

„Usmili se!“

Ko je grbavec slišal to plaho prošnjo, je kriknil od radosti.

„Tat! Pokaži cekine! Povej, kam si jih skrill!“

Drugi so se spogledali in so molčali.

Prišel je katehet. Ko to pišem, je zdavnaj že mrtev, ali še sam spomin njegov je obsenčen od groze. Lenartu se je zdel podoba satana, zavrženega angelja, ki je vendar še angelj. Obraz mu je rosno sijal; in nihče nikoli ni zvedel, če mu je sijal zaradi dobrote, ali zaradi hudobnosti. Sladek in spolzek je bil njegov glas, vaje molitve. Izpod dremotnosti pobožnih besed so se Lenartove misli napravile po svojih potih.

Ves nedeljski večer mu je s svojimi strahotami planil v dušo; hujše ga je občutil v spominu, bolj je razločil lica.

Mračilo se je, ko je stopil v izbo. Zaprl je duri za seboj, nato ga je koščena roka udarila naravnost preko oči, da je padel vznak. Udarec ga ni zbolel; ko je ležal na tleh, se je osupel ozrl, kakor da je bil ponevedoma zašel v neznane kraje. Gospodinja je stala pred njim, črna, gola in pusta, kakor drevo brez mladik; njen obraz je bil rumen in mrtev, podoben tistim obrazom v pohujšljivih muzejih, ki se poleti vlačijo od vasi do vasi. Ta obraz se je sunkoma nagnil nazaj, usta so se režé odprla in pljunek je priletel Lenartu na oko; na desno oko, nato še dalje v samo srce.

„Povrstil!“

Iz mraka so se vzdignili. Najmlajši je bil prvi, nato so se počasi približali še vsi drugi, do najstarejšega, ki je imel že obsenčeno zgoreno usten. Vsaki se je trdo in mirno vstopil pred Lenarta, sklenil roke na hrbtu, nagnil glavo vznak ter mu pljunil v obraz. Nobeden ni meril, ali vsi so zadeli na oči. Molčali so, govorila je gospodinja sama, s tistim glasom, ki je rezal, kakor skrhan nož po steklu.

„Ti hudič, izvržek satanov! Ni se še izlegel, pa hodijo biriči ponj! Kje boš spal nocoj? Tam boš spal, odkoder si prišel in kamor sodiš!“

Prijela ga je za lase, vlekla ga za seboj kakor prazno vrečo ter ga zaklenila na stranišče.

„Tukaj si doma, sin svoje matere, lajdre!“

Takrat je Lenart zastokal.

„O Jezus!“ —

Kar je še nazadnje bilo, bom nahitro povedal; ker človek, čeprav piše življenjepis, vendar ni od usnja in železa. —

Ko je zastokal v svoji največji bolečini, je pozabil do kraja, da je v šoli. Katehet se je vzdignil, zardel je v svetla lica, pokazal s prstom nanj.

„Tat, razbojnik, rokovnjaškega semena sad! Vstani!“

Lenart je vstal, mukoma; slišal je, kako so zarožljale težke verige na rokah in nogah. Katehet ga je gledal dolgo, nato se je z milim in resnim očesom ozrl po drugih; z njim ni govoril.

„Vaš tovariš je bil; ni več. Svojega dobrotnika je okradel. Kdor med vami bi se še menil z njim, bi

bil sam greha deležen. Kajti še psi, nespametne živali, se ogibljejo garjevca, da laja v samoti in pogine brez tolažbe.“

Katehet je govoril take besede z blagim glasom, še dišečim po naukih, pridigah in kadilu. Nenadoma pa se je razleknil in vzdignil ogromno, lica so mu temno zabrekla od ognja, pokazal je z debelim prstom proti durim, kriknil zaglušno.

„Apagè!“

Lenart je pustil knjige na klopi, šel je brez slovesa, nihče ni gledal za njim.

„Da laja v samoti, pogine brez tolažbe!“

Še je slišal strašno obsodbo. Hhrati pa si je v svojem ponižanem srcu silno zaželel, da bi videl tistega garjevca, da bi mu natihem in naskrivaj pošepnil prijazno besedo, ga pobožal po gobcu in po krvavih očeh.

„Lajal bo v samoti, poginil brez tolažbe!“

Lenart je šel v gozd. Ko je bil čisto sam pod sencami, je potrkal na bukovo deblo, kakor potrka pisani detal.

„Kaj je res?“ je vprašal.

Nagnil se je s čelom prav do gladkega lubja, da bi slišal.

„Saj ni res!“

Še zeleni mah, ki zmirom molči, je takrat izpregovoril.

„Saj ni res!“

Občutil je kar z rokami in z očmi, da teče po žilah bukovega lubja prava topla kri, ne kri človeška,

in tudi po nežnih, zmirom tihih steblih mahovih. Ko se je poslovil, se mu je nasmehnila vsaka veja in vsaka bilka posebej; zato se je nasmehnil sam.

„Še kaj pridi!“

„Pridem!“ je rekel.

Ko se je vrnil potolažen in blagoslovljen iz gozda, je bil večer. Po mestnih ulicah so gorele svetilke; niti ena med vsemi ni bila prijazna; gledale so široko in topo, kakor oči brez trepalnic. Kadar je srečal človeka, se mu je umaknil v senco. Občutil ni, da je grešnik; ali občutil je, da je tujec vsem in da prepeva njegovo srce vse drugačne pesmi.

Tema je bila, ko je šel po stopnjicah. Potrkal je rahlo na duri, odgovora pa nikakšnega ni bilo. Zato je legel kar v veži na tla. Niso ga še prav omotile sanje, ko se je vzdramil tako bistro, da je razločil zvezde nad seboj in žive ljudi na teh zvezdah. Ljudje so imeli prazniške obraze, prav nič podobne onim brezdušnim, zakrknjenim, ki jih nosijo in pačijo na trdi zemlji. Namestu sovražne hudobnosti je bila na ustnicah sama dobrotà; oči so se toplo in blago smehljale, kakor spomladansko polje v solncu.

„Tja pojdem!“ si je goreče zaželel Lenart in je vstal takoj.

Noge, samovoljne, pa ga niso nesle k svetlim zvezdam, temveč na temno dvorišče. Zlezel je na gnojni kup, nagnil se globoko in pogledal v sod. Zmirom bolj natanko je razločil vse, kar je bilo na dnu. Celó same

nebeške zvezde so se natihoma užigale v zeleni mlaki. Med zvezdami je gomazelo počasi, tiho, nagnusno.

„Moji cekini!“ se je nasmehnil. „Ali bi jih dosegel?“

Nagnil se je z vsem životom preko roba, otipal pa je s koncem prsta le nekaj mehkega, spolzkega in mrzlega. Brž je odmaknil roko. Kajti zazdelo se mu je v tistem trenutku, da je bil z dlanjo pobožal golo nogo tiste ženske, ki je obešala perilo na dvorišču gospoda Ferenciga; in da ji je segel z brezsravno roko pod bluzo in pod krilo; slišal je njen smeh, ki se je širok in ogaben vzdignil iz mlake.

Takrat je Lenart spoznal, kaj da je greh; ker ob vsej bridkosti in ob vsej sramoti ga do tiste ure ni spoznal. Od bolesti so se mu usule solze po licih in zaspal je ihteč.

Ko je posijalo solnce na dvorišče, se je oglasil nad stopnjicami hripav krohot, se je prikazal rumen obraz.

„Poglejte ga, tatú, kje je spal!“

Lenart je ležal na gnoju; solze na licih so bile vse posušene, smehljal se je; ker v sanjah mu je bil Bog poslal odvezo in tolažbo.

XVII.

Odvezo in tolažbo mu je Bog poslal v sanjah, koj nato pa ob budnem dnevu očiščenje in poveličanje.

Bil je v izbi sam. Vedel je, da stoji mati v veži, slišal pa je samo glas gospodinje. Led mu je curljal po licih in životu, tresel se je v mrzlici. In molil je ves čas iz globočine svoje žalosti.

„O Bog, prizanesi! Meni ne, saj nisem vreden; prizanesi nji, ki je brez greha!“

Ta in taka molitev je kipela iz srca naravnost, brez besed, ker ustnice so bile suhe in trde, se niso genile.

Mati je odprla duri, tišje, bolj počasi, bolj plaho, nego da bi stopila v cerkev. Lenart jo je pogledal z očmi in z vso dušo. Glas mu je kriknil iz grla, planil hripavo, zafrfotal, kakor ranjen ptič.

„Mati, ali verjamete?“

Nikoli je ni videl tako lepe in bele, kakor je bila tedaj, ko se je sklonila k njemu do ust.

„Ni res, Lenart!“

Roke so se sklenile, lomile se v objemu, čudežno
močne od ljubezni.

Lenart je vztrepetal ter se onesvestil.

* * *

Kje si? Odkod bi slišal zvok tvojega smeha,
ihtenje tvoje bridkosti? Kamorkoli si se napotil, koder-
koli hodiš, sejal si in seješ cekine ljubezni še na trdo
cesto, na goli kamen, da bo vzknila sijajno, drugim
radost, tebi večno zasluženje!

